Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ,
БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

Үндэстэмнай 1921 оной октябриин 21-һээ гарана. | № 296 (18319). | 1989 оной декабриин 26, вторник | Сэн 3 мүн.

БУРЯАДАЙ АССР-эй ГҮРЭНЭЙ ШАНГУУДАЙ КОМИТЕДҺЭЭ

Буряадай АССР-эй 1988—1989 онуудай Гүрэнэй шан олгохо талаар кандидатурые дэбжүүлгэ 1990 оной январь-февраль соо болохо ёһотой гэжэ литература, искусствын талаар Буряадай АССР-эй Гүрэнэй шан олгодог Комитет дуулгана.

Уг удхынгаа, уран һайханайнгаа талаар томо хэмжээнэй литературын, театральна, хүгжэмэй, уран зурагай бүтээлнүүдэй түлөө, хүн зоной сэдьхэл бодолой ба эстетическэ хүмүүжэлдэ, республикын соёл болбосоролой саашанхи хүгжэлтэдэ аша туһаяа үзүүлһэн, олонниитэдэ үргэнөөр мэдээжэ болоһон, үндэр мэргэжэлтэйгээр, эдэбхитэйгээр концертногүйсэдхэлгын ажал ябуулһанай түлөө авторнууд, нааданан артистнууд Буряадай АССР-эй Гүрэнэй шанда зууршалагдаха зэргэтэй.

Республикын Соёлой министерствэдэ, Уран зохёолшодой, Уран зураашадай, Композиторнуудай, Театральна ажал ябуулагшадай холбоонуудта, мүн Гүрэнэй шангай Комитедэй секретариадта орожо, Буряадай АССР-эй Гүрэнэй шангай дүримтэй танилсахада болохо.

Буряадай АССР-эй Гүрэнэй шанда зууршалгын материалнууд Комитедэй секретариадта эльгээгдэхэ юм (Министрнүүдэй Совет, 301-дэхи таһалга, Буркова Жанна Александровнада, телефон 2-53-61).

Демократическа үндэһөөр, олондо мэдээсэлгын, мүн зууршалагдаһан хүнүүдэй бүтээлнүүдые зохёохы ажалтадай коллективүүдтэ ба олонниитын зүгһөө зүбшэн хэлсэлгын оршон байдалда шанда зууршалалга үнгэргэгдэхэ бээ гэжэ Буряадай АССР-эй Гүрэнэй шан олгодог Комитет найдалаа мэдүүлнэ.

СССР-эй Арадай депутадуудай хоёрдохи съезд

ОБЩЕСТВОДО ГУРИМ ЖУРАМАЙ ЛАБ ХАНГАЛГА ХЭРЭГТЭЙ

СССР-эй Арадай депутадуудай хоёрдохи съезд дээрэ В. В. БАКАТИНАЙ хэһэн элидхэл

Октябриин 23-да Съездын үгсэдэй Румынида боолгаһан үйлэ хэрэгүүд тухай мэдээсэлгээр эхилбэ. Энэ ажалыг хубилжа байһан байдалтай **М. С. Горбачев** мэдэлгэбэ.

Тэрэнэй хэлэһэн үгэнүүдые депутат **И. Я. Кезберс** бурууулжаба. Латыш арадые, республикадаа ажаһуужа байһан бүсад арадуудые хамгаалха конституционно лаб хангалгануудые Латвиин ССР бүдэрнэ. Шэнэ федераци байгуулха тухай асуудал удеадахи Съезд дээрэ хаража үзэебди.

Конституционно хиналта тухай Хуули баталан абаябди гэжэ депутат **А. Н. Крайко** бүсад депутадуудаа уряалба.

Конституционно хиналтын комитедые удаадахи Съезд дээрэ баталаябди гэжэ депутат **А. В. Минжуренко** хэлэбэ. Хэрбээ тус комитедые мүнөө байгуулбалнай, тэрэ Конституциин 6-дахи статьягай харуулшан болошохо.

Депутат **С. Н. Хаджиев** ондоо һанамжатай байба. Энэ зүбшэн хэлсэлгээ һунгашадайгаа дунда үргэлжэлүүлэе. Тиигээд тэрэниие СССР-эй Верховно Совет хараха ёһотой гэбэ.

Хуулинин тус проектые зүбшэн хэлсэлгэдэ депутадууд **В. И. Яровой, Л. И. Сандуляк, Р. А. Медведев, С.Ф. Ахромеев, И. Н. Грязин, В. И. Семенко, Р. А. Базарова, В. И. Карасев** хабаадалсаба.

Зүбшэн хэлсэлгын дүнгүудые **М. С. Горбачев** сорсолбо. Зарим нүхэдэй һанамжанууд бэе бээ дууряана гэжэ хэлэхэ байнаб. Мэнэ һая үгэ хэлэгшэ регионуд хоорондын бүлэгэй даалгабари дүүргэбэ. Харин энэ бүлэг манай общество һандаран һалажа байна, гансал тэрэнэй программа болон үзэл бодолнууд туһалха гэһэн һанамжатай байдаг. Үнэниие хэлэбэл, энэ бүлэггэ ямаршье программа бэлдэгдээгүй. Хэрбээ үнэхөөрөө программыень шагнаа һаа, баярлаха бэлэйбди.

Засагай дээдын зургаанние бүрилдүүлэх гэжэ байхада регионууд хоорондын бүлэг демократическа арганууддаар засагаа үндэһөөрнь, хубилгаха гэжэ Съездые түлхинэл хаш. Партияа, үүрэнние, федерациие, социализмые һандаргаа туһай хэнэйшьеб захил дүүргэнэ гэжэ намайе һэжэглэһэн ябуулганууд ые эрид, бүсалтагүйгөөр буруушаанаб. Горбачев хоёр стул дээрэ һууна гэжэ хүн зоной дундашье намда сэхэ хэлэхэ үшаарнууд гарана. Би оорынгөө байра эзэлнэб гэжэ нэгэ үилэлгэ дээрэ хэлээ һэм. Үбшэн обществоёо элүүрүүлэх хэрэгтэй гэһэн гол хараа бодолтойб. Би оорынгөө стул дээрэ һуунаб, үнэн сэхэ коммунист байһан зандааб гэжэ үшөө дахин баталнаб.

Мүнөөдэр хубилган шэнэдхэлгэ хадаа социализмые аршалан абараллага, арадай энэ байгуулламжада зохеогдон табигдаһан бүхы талануудые задалан харуулалга, тэрэнэй хэмжээн соо хүнэй аша туһада бүхы асуудэлнуудые шиидхэлгэ болоно. Обществоёо бүри зохид, хүнэй аша туһа харадаг, демократическа болгохо ёһотойбди. Энээнһээ эрхим баялиг манда байхагүй.

Удаань **М. С. Горбачев** Конституционно хиналтын Хуули тухай проектдэ оруулагдаһан заһабаринуудай уг удхые соносхожо, тус хуулиие хүсэндэнь оруулха дүрим тухай тогтоолой проектдэ, Конституциин (үндэһэн Хуулиин) 125-дахи статьяе хубилгаха ба оруулагдаха нэмэлтэнүүд тухай Хуулиин проектдэ тогтобо.

Эдэ заһабаринууд дуугаа үгэлгэдэ табигдаба.

СССР-тэхи Конституционно хиналта тухай Хуулиин проектдэ заһабаринуud, удаань дурадхагдаһан заһабаринуудтайгаар Хуули бүхыдөө Съезд дээрэ баталагдан абтаба.

Конституционно хиналтын Хуулиие хүсэндэнь оруулга тухай Съездэй тогтоолой проектнүүд баталагдан абтаад, оруулагдаһан заһабаринуудтайгаар тогтоол бүхыдэнь баталагдаба. СССР-эй Конституциин 125-дахи статьягай хубилалтануud бэ нэмэлтэнүүд тухай Хуули баталагдан абтаба.

Съезд заһаргалга хэбэ, наһа бараһан СССР-эй арадай депутат К. Т. Мазуровые депутадууд һүүлшын замдань удэшэбэ.

Заһаргалгын һүүлээр Съезд хүдэлмэриеэ үргэлжэлүүлжэ, СССР-эй Конституционно хиналтын комитет тухай асуудал хаража эхилбэ. Комитедэй түрүүлэгшые, түрүүлэгшын орлогшые һунгажа, комитедэй бүридэлые СССР-эй Верховно Соведтэ хаража үзэхөөр түрүүлэгшэ дурадхаба. Верховно Совет удаадахи сесси дээрээ комитедые һунгаха ёһотой.

Комитедэй бүридэлые 21-һээ 23 гэшүүн болотор үргэдэхэ тухай автономито байгуулалтануудһаа депутадуудай дурадхалые Съезд һайшаан дэмжээд, Конституциин зохихо статьяда хубилалтануудые оруулба. Комитедэй гэшүүдые һэлгэжэ байха тухай гурим хубилгагдаба.

СССР-эй Конституционно хиналтын комитедэй түрүүлэгшээр С. С. Алексеев, орлогшоорнь Б. М. Лазарев һунгагдаба.

Удаань Съездын саашанхи түдэлмэритэй холбоотой зүбшэн хэлсэхэ зүйлнүүд тодорхойлогдобо.

Эмхидхэгдэһэн гэмтэ ябадалтай тэмсэл шангадхаха талаар асуудал тухай үгэ буляалдалые эмхидхэхэгүй гэжэ шиидхэгдэбэ. Депутадуудай асуудалнуудта СССР-эй дотоодын хэрэгүүдэй министр **В. В. Бакатин**, СССР-эй Генеральна прокурор **А. Я. Сухарев** харюусаба.

Удэшын засоданиин эхин дээрэ Румынида боложо байһан үйлэ хэрэгүүд тухай **М. С. Горбачев** Съездэй мэдэгдэл хэбэ.

Удаань түрүүлэгшээр Һуунан **А. И. Лукьянов** эмхидхэгдэһэн гэмтэ ябадалтай тэмсэл шангадхаха тухай асуудалые хаража үзэлгын дүнгүүдээр шиидхэбэри абаха тухай дурадхаба.

Редакционно комиссиин бэлдэһэн тогтоолой проектдэ депутадуудай оруулһан дурадхалнууд ба ажаглалтануудые хаража үзэлгын дүнгүүд тухай тус комиссиин түрүүлэгшэ **В. И. Семенко** дуулгаба.

«Эмхидхэгдэһэн гэмтэ ябадалтай тэмсэлые шангадхаха тухай» тогтоолые Съезд олонхиин дуугаар баталан абаба.

Съездын худэлмэри тухай согсологдоһон дүнгүүдые, тодорхой тоо баримтануудые Съездын секретариадай даалгабаряар тэрэнэй хүтэлбэрилэгшэ **Г. К. Крючков** мэдээсэбэ.

Съезд секретариадай мэдээсэлые хараадаа ababa.

Удаань депутадууд зүбшэн хэлсэхэ зүйлэйнгөө һүүлшын асуудалые хаража эхилбэ. Энэ хадаа Нэгэдэхи съездын, СССР-эй Верховно Соведэй комиссинуудай болон Верховно Соведэй комитедэй мэдээсэлнүүд болоно.

Али алиндаа добтолхогүй тухай совет-герман 1939 оной договорые политическэ ба хуули ёһоной талаһаа сэгнэхэ комиссиин мэдээсэл тон түрүүн шагнагдаба. Тус комиссиин зүгһөө комиссиин түрүүлэгшэ **А. Н. Яковлев** мэдээсэл хэһэн байна.

Али алиндаа добтолхогүй тухай совет-герман 1939 оной договорые политическэ ба хуули ёһоной талаар сэгнэхэ тухай тогтоолой проект тушаа Съездын комиссиин мэдээсэлдэ асуудалтайгаар, һанамжанууд болон дурадхалтайгаар **В. И. Гольданский, Л. И. Сухов, Л. И. Йорга, А. К. Иргашев, В. И. Клоков, Н. С. Петрушенко, В. А. Кравец, Э. Т. Липпмаа, Э. Э. Инкенс, В. М. Семёнов, Б. Ф. Сандурский, А. А. Шишов, А. А. Сидоров, М. Г. Вульфсон, А. И. Казанник, В. В. Ландсбергис, Р. А. Медведев** болон бүсад депутадууд үгэ хэлэһэн байна.

Тогтоолой проектын хэдэн янза байһанһаа боложо, депутадуудай һанамжануud ехээр хубаараад, тогтоол баталагдабагүй. Энээнтэй дашарамдуулан, тогтоолой проектые үшөө дахин заһахыень комиссида бусаажа, декабриин 24-нэй үглөөнэй заседани дээрэ хараажа үзэебди гэжэ түрүүлэгшээр һуугша дурадхаба. Съезд тэрэниие дэмжэбэ.

ССР Союзай Прокуратурын Т. Х. Гдлянай толгойлһон мурдэлгын бүлэгэй ажал ябуулгатай холбоотой материалнуудые шалгахын тула байгуулагдаһан СССР-эй Арадай депутадуудай нэгэдэхи съездын комиссиин мэдээсэл шагнагдаба. Тус комиссиин хоёрдохи түрүүлэгшэ **В. А. Ярин** мэдээсэл хэһэн байна.

Гдлянай хүтэлбэрилһэн мурдэлгын бүлэгэй худэлмэри тухай 1983—1986 онуудта соёл олониитэ юушье мэдэдэггүй байгаа. Харин 1987 онһоо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүд энэ бүлэгэй худэлмэриие үргэнөөр, гансал магтаһан янзатайгаар харуулдаг болоо һэн. Нүхэр Гдлянай, удаань Ивановой хэлэһэн үгэнүүд хэбэлэдэ, телевиденидэ олоной анхаралда дурадхагдаа бэлэй. Тиихэдээ мурдэлгын үедэ абтаһан мүнгэн, үнэтэ зөөриннүүд тухай онсолон тэмдэглэгдэдэг байгаа. Тиин Гдлянай ба Ивановой нэрэнүүд орон соогоо, хилын саана мэдээжэ болоо һэн.

Гдлянай бүлэгэй хуули буса ябуулганууд тушаа түрүүшын гомдол 1983 ондо роо. Эдэ гомдолнуудай тоо 1987 он болотор бүри олон болоһон байна. Хинтын хэрэг тушаа хоёр шиидхэбэрие СССР-эй Верховно Сүүдэй шэнэр хаража үзэһэнэй удаа, мурдэгшэ Гдлянай нэрэдэ хэдэн ажаглалтануудай хэгдэһэнэй удаа гомдолнууд бүришье олошороо.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн Е. К. Лигачевой, Политбюрогой гэшүүд байнан М. С. Соломенцевой, Г. В. Романовай, Верховно Сүүдэй түрүүлэгшэ байһан В. И. Теребиловэй болон засагай дээдын зургаануудай бүсад хүнүүдэй зургаануудай хэжэ байһан бэдэрэлгын шэнжэлгэнүүд эрдэмэй нарин щалгалта гараһан, гүрэнэй бүрилдэлдэ абтаһан худэлмэриин ёһо гуримгүй байна бшуу. Ушар иимэһээ СССР-тэхи далда экономикын хэмжэзе харуулха мүнөө үеын арганууд гансал сэгнэлтын шэнжэтэй байжа (тэзд эндэ ондоо байхашье аргагүй), авторнуудай өөрынь лэ харааа бодол элирхэйлнэ ха юм.

Далда экономикын ниитэ хэмжээнэй эгээл эли болоһон тоо 70—90 миллиард тухэриг болоно гэжэ ехэнхи эрдэмтэд тоолодог байна. Ойрын жэлнүүдтэ 100—130 миллиард хүрэтэр ургаха гээд багсаагдана.

Далда экономикын ниитэ эрьесэдэ үлүүсэ худалаар бэшэлгэ, ажалаар олдоогүй салин хүлһэ ба шангуудые абалга, мүнгэ сэхэ хулгайлалга, хулуулһан түүхэй эд болон материалаар далда экономикын үйлэдбэрилһэн продукци худалдалгаһаа ороһон мүнгэн, эд бараагүйгөөр мүнгөөр тоосолго, гол түлэб гадаадын ба нюусаар асаргаһан эд бараагаар хонжоо наймаа хэлгэ, наркотикын зүйлнүүдые худалдалга, түлбэритэй хангалтануудай далда дэлгүүр ородог байха юм.

1986 онһоо хойшо БХСС-эй зургаанууд экономикын һалбаринуудта нэгэ миллионһоо дэхэшэ гэмтэ ябадал, тэрэ тоодо ехэ, онсо ехэ хэмжээнэй 40 мянган хүлгайлалга, эдилгэ үгэһэн 28 мянган ушар, хонжоо наймаа хэһэн 170 мянга шахуу баримтануудые элишэлһэн байна ха юм. Тушаалай болон ажахы эрхилэлгын гэмтэ ябуулганууда 1,2 миллион хүн хабаадаа.

Гэхэтэй хамта иимэ тоо бүридхэл ба хуули сахиха ябуулганууд экономикодохи гэмтэ ябадалай бодото байдалые зүбөөр харуулнагүй гэжэ мэдэрхэ ушартай. Нэн түрүүн эдэ гэмтэ ябадалнуудай нилээд нюуса байһыень хараада абаха эзргэтэй. Экономикын оршондохи гэмтэ ябадалнуудай 70 процент шахуунь, тэрэ тоодо эдилгэ абалгын ба хулгайн 95 процент шахуунь элирүүлэгдэгүй.

Ажахын, хиналта-шалгалтын, финансова болон хуули сахиха зургаанууд зүгһөө экономическа албан зургаанууд хэдэггүй, ороной эрдэм ухаанай эмхи зургаануудта бодото дээрээ иимэ юумэн эмхидхэгдэгүй байха юм. Энээндэ голхоромоор.

Өөрынгөө үүсхэлээр зарим авторнуудай хэжэ байһан бэдэрэлгын шэнжэлгэнүүд эрдэмэй нарин щалгалта гараһан, гүрэнэй бүрилдэлдэ абтаһан худэлмэриин ёһо гуримгүй байна бшуу. Ушар иимэһээ СССР-тэхи далда экономикын хэмжэзе харуулха мүнөө үеын арганууд гансал сэгнэлтын шэнжэтэй байжа (тэзд эндэ ондоо байхашье аргагүй), авторнуудай өөрынь лэ харааа бодол элирхэйлнэ ха юм.

Далда экономикын ниитэ хэмжээнэй эгээл эли болоһон тоо 70—90 миллиард тухэриг болоно гэжэ ехэнхи эрдэмтэд тоолодог байна. Ойрын жэлнүүдтэ 100—130 миллиард хүрэтэр ургаха гээд багсаагдана.

Далда экономикын ниитэ эрьесэдэ үлүүсэ худалаар бэшэлгэ, ажалаар олдоогүй салин хүлһэ ба шангуудые абалга, мүнгэ сэхэ хулгайлалга, хулуулһан түүхэй эд болон материалаар далда экономикын үйлэдбэрилһэн продукци худалдалгаһаа ороһон мүнгэн, эд бараагүйгөөр мүнгөөр тоосолго, гол түлэб гадаадын ба нюусаар асаргаһан эд бараагаар хонжоо наймаа хэлгэ, наркотикын зүйлнүүдые худалдалга, түлбэритэй хангалтануудай далда дэлгүүр ородог байха юм.

1986 онһоо хойшо БХСС-эй зургаанууд экономикын һалбаринуудта нэгэ миллионһоо дэхэшэ гэмтэ ябадал, тэрэ тоодо ехэ, онсо ехэ хэмжээнэй 40 мянган хүлгайлалга, эдилгэ үгэһэн 28 мянган ушар, хонжоо наймаа хэһэн 170 мянга шахуу баримтануудые элишэлһэн байна ха юм. Тушаалай болон ажахы эрхилэлгын гэмтэ ябуулганууда 1,2 миллион хүн хабаадаа.

Гэхэтэй хамта иимэ тоо бүридхэл ба хуули сахиха ябуулганууд экономикодохи гэмтэ ябадалай бодото байдалые зүбөөр харуулнагүй гэжэ мэдэрхэ ушартай. Нэн түрүүн эдэ гэмтэ ябадалнуудай нилээд нюуса байһыень хараада абаха эзргэтэй. Экономикын оршондохи гэмтэ ябадалнуудай 70 процент шахуунь, тэрэ тоодо эдилгэ абалгын ба хулгайн 95 процент шахуунь элирүүлэгдэгүй.

Ажахын, хиналта-шалгалтын, финансова болон хуули сахиха зургаанууд зүгһөө экономическа албан зургаанууд хэдэггүй, ороной эрдэм ухаанай эмхи зургаануудта бодото дээрээ иимэ юумэн эмхидхэгдэгүй байха юм. Энээндэ голхоромоор.

Өөрынгөө үүсхэлээр зарим ябуулганууд ажал ябуулгатай холбоотой материалнуудые шалгахын тула байгуулагдаһан СССР-эй Арадай депутадуудай нэгэдэхи съездын комиссиин мэдээсэл шагнагдаба. Тус комиссиин хоёрдохи түрүүлэгшэ **В. А. Ярин** мэдээсэл хэһэн байна.

Гдлянай хүтэлбэрилһэн мурдэлгын бүлэгэй худэлмэри тухай 1983—1986 онуудта соёл олониитэ юушье мэдэдэггүй байгаа. Харин 1987 онһоо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүд энэ бүлэгэй худэлмэриие үргэнөөр, гансал магтаһан янзатайгаар харуулдаг болоо һэн. Нүхэр Гдлянай, удаань Ивановой хэлэһэн үгэнүүд хэбэлэдэ, телевиденидэ олоной анхаралда дурадхагдаа бэлэй. Тиихэдээ мурдэлгын үедэ абтаһан мүнгэн, үнэтэ зөөриннүүд тухай онсолон тэмдэглэгдэдэг байгаа. Тиин Гдлянай ба Ивановой нэрэнүүд орон соогоо, хилын саана мэдээжэ болоо һэн.

Гдлянай бүлэгэй хуули буса ябуулганууд тушаа түрүүшын гомдол 1983 ондо роо. Эдэ гомдолнуудай тоо 1987 он болотор бүри олон болоһон байна. Хинтын хэрэг тушаа хоёр шиидхэбэрие СССР-эй Верховно Сүүдэй шэнэр хаража үзэһэнэй удаа, мурдэгшэ Гдлянай нэрэдэ хэдэн ажаглалтануудай хэгдэһэнэй удаа гомдолнууд бүришье олошороо.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн Е. К. Лигачевой, Политбюрогой гэшүүд байнан М. С. Соломенцевой, Г. В. Романовай, Верховно Сүүдэй түрүүлэгшэ байһан В. И. Теребиловэй болон засагай дээдын зургаануудай бүсад хүнүүдэй зургаануудай хэжэ байһан бэдэрэлгын шэнжэлгэнүүд эрдэмэй нарин щалгалта гараһан, гүрэнэй бүрилдэлдэ абтаһан худэлмэриин ёһо гуримгүй байна бшуу. Ушар иимэһээ СССР-тэхи далда экономикын хэмжэзе харуулха мүнөө үеын арганууд гансал сэгнэлтын шэнжэтэй байжа (тэзд эндэ ондоо байхашье аргагүй), авторнуудай өөрынь лэ харааа бодол элирхэйлнэ ха юм.

Далда экономикын ниитэ хэмжээнэй эгээл эли болоһон тоо 70—90 миллиард тухэриг болоно гэжэ ехэнхи эрдэмтэд тоолодог байна. Ойрын жэлнүүдтэ 100—130 миллиард хүрэтэр ургаха гээд багсаагдана.

Далда экономикын ниитэ эрьесэдэ үлүүсэ худалаар бэшэлгэ, ажалаар олдоогүй салин хүлһэ ба шангуудые абалга, мүнгэ сэхэ хулгайлалга, хулуулһан түүхэй эд болон материалаар далда экономикын үйлэдбэрилһэн продукци худалдалгаһаа ороһон мүнгэн, эд бараагүйгөөр мүнгөөр тоосолго, гол түлэб гадаадын ба нюусаар асаргаһан эд бараагаар хонжоо наймаа хэлгэ, наркотикын зүйлнүүдые худалдалга, түлбэритэй хангалтануудай далда дэлгүүр ородог байха юм.

1986 онһоо хойшо БХСС-эй зургаанууд экономикын һалбаринуудта нэгэ миллионһоо дэхэшэ гэмтэ ябадал, тэрэ тоодо ехэ, онсо ехэ хэмжээнэй 40 мянган хүлгайлалга, эдилгэ үгэһэн 28 мянган ушар, хонжоо наймаа хэһэн 170 мянга шахуу баримтануудые элишэлһэн байна ха юм. Тушаалай болон ажахы эрхилэлгын гэмтэ ябуулганууда 1,2 миллион хүн хабаадаа.

Гэхэтэй хамта иимэ тоо бүридхэл ба хуули сахиха ябуулганууд экономикодохи гэмтэ ябадалай бодото байдалые зүбөөр харуулнагүй гэжэ мэдэрхэ ушартай. Нэн түрүүн эдэ гэмтэ ябадалнуудай нилээд нюуса байһыень хараада абаха эзргэтэй. Экономикын оршондохи гэмтэ ябадалнуудай 70 процент шахуунь, тэрэ тоодо эдилгэ абалгын ба хулгайн 95 процент шахуунь элирүүлэгдэгүй.

Ажахын, хиналта-шалгалтын, финансова болон хуули сахиха зургаанууд зүгһөө экономическа албан зургаанууд хэдэггүй, ороной эрдэм ухаанай эмхи зургаануудта бодото дээрээ иимэ юумэн эмхидхэгдэгүй байха юм. Энээндэ голхоромоор.

Өөрынгөө үүсхэлээр зарим авторн

ЭМХИДХЭГДЭМЭЛ ГЭМТЭ ЯБАДАЛТАЙ ТЭМСЭЛ ШАНГАДХАХА ТУХАЙ

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта).

Тиигэбэшье 1985 онһоо хойшо 1 миллионһоо дээшэ тухэригэй хохидол ушаруулһан, хулгай хэһэн ба эдилгэ абаһан 629 хүнэй хэрэгүүдые юстициин зургаануд сүүдтэ дамжуулаа гэжэ гансал элидхэхэ би аргатай байнаб. Тэрэ тоодо 63 гэмнэгшэдэнэ нэгэ милионһоо дээшэ сэнтэй бодото баялигууд хуряан абтаһан байха юм.

Экономист-эрдэмтэдэй сэгнэһэнэй ёһоор, хуули бусаар олдоһон миллион түхэригэй баялигтай нилээд олон эрхэтэд орон дотор бии байна. Би юундэ эдэ тоонуудые хэлэнэгүйб гэхэдэ, тэдэнэй зүб байһыень шалгаха аргагүй бшуу. Тезд тэдэниие бодомжодоо хадуужа абахагүй гээшэ эгээл багань һанаа амар байһан ушар болохо эзэргэтэй.

Һүбэлгэн бэрхэ абари зангай гүн үүнэзгы ёһо заншалнуудаар хүмүүжүүлэгдэһэн эршэтэй, эдэбхитэй үмсынхид хүниие садхаажа шадажашье магадгүй. Тезд манайда үмсын һубэлгэн ябуулга хэхэ ёһо заншал үгы, харин далда экономикын мэхэшэдэй абари ааша бии гээшэ. Ушар иимэһээ гол шухала асуудалнуудые шиидхэлгэ дурадхахаһаа урид гэмтэ ябуулгануудай хойшолон тухай бодомжолхо хэрэгтэй. Эгээл адагынь шэнээр бии болоһон хулгайшадһаа общественые аршалха тухай бодожо үзэхэ ушартай. Энэ асуудалай СССР-эй МВД-дэ хабаатай байһаниинь эли ааб даа.

Худалдаа наймаан, ажаһуудалай хэрэглэмжэ хангалга, бэлэдхэлэй эмхинүүд, мяханай болон загаһанай промышленность, хлопок болбосоруулга, автомашина хангаха, ниитын эдээ хоолой, спортивна болон соёлой-харалгын шэглэлэй болон бусад предприятинуud эдилгэ абаха ба хуули буса ябадал гаргаха талаар эгээл ехэ гэмтэ ябуулганuудые хэһэн байна. Һүүлэй жэлнүүдтэ эмхидхэгдэмэл гэмтэ ябадал өөрынгөө нүлөө «заншалта зонуудта» — мүнгэ олохын тула эхэнэрнүүдэй бээ худалдалга ба хонжоото нааданuудта дэлгэрүүлһэн гээшэ.

Наймаанай элдэб хуурмаг аргаар, банкын тоосоонуудые бодото мүнгэн болгожо, үнэтэ саарһанuудые валюта болгожо, һанаанда ороогүй ехэ мүнгэ олохо арга боломжо мүнөө бии болоод байна. Худал хуурмаг юумэ хэхэ аргануud элдэб байна. Түбэй зарим областьнуудай нөөсэлэгшэн банкнуудта саарһан тоосоогоор 23 миллионһоо дээшэ түхэригэй сертификадуудые Москвагай «Тезэй», «Волга» гэжэ кооперативуудай абаха гэһэн һэдэгые һаяхан БХСС-эй аппарат элишэлһэн байха юм. Тэдэнээ бодото мүнгэн болгохо һанаатай байгаа бшуу.

Банкнуудай системэдэ эдилгэ абаха ушарнууд олошороо. Жэшээнь, дахинаа хэрэглэгдэхэ түүхэй зд болбосоруулха ямаршье баазагүй «Теллур» гэжэ кооперативта ямаршье шалгалтагүйгөөр 188 миллион түхэригэй урьһаламжа үгтэһэн байна. Иигэжэ бодото мүнгэ үгэһэнэйгөө түлөө банкын хүдэлмэрилэгшэд 168 мянган түхэригэй эдилгэ абаһан байна бшуу. Мүрдэлгэ үшөө дүүрээгүй. Харин элдэб эдилгэ ба түлбэринүүдые суглуулха үргэн ехэ гурим тогтооһон Арменийн республиканска сбербанкые эрхилэгшэ Абовян урьһаламжануудые үгэһэнэйгөө түлөө юһэн жэлдэ эрхэеэ хаһуулхаэр хэһээгдэһэн юм.

«Һээлтэтэй үүдэнүүдэй» политика бэелүүлгэнээ уламжалан, эмхидхэгдэмэл гэмтэ ябуулганuудые эгээл ехэ арга боломжотой шэглэлнүүдэй нэгэн юуб гэхэдэ, хариин гүрэнүүдэй гэмтэ ябадал хэгшэдэй холбоо тогтоолго, гадаадын фирмэнүүдээр һонирхолго, гэм хэгшэдэй эмхидхэгдэмэл нэгэдэлнүүдэй хамтын предприятинуудта нөбтэрэн ороло мүн болоно. Гадаадын партнернуудые сохилтодо оруулхагүйн тула эндэ бидэ илангаяа ехэ һэримжэтэй байха ёһотойбди. Улаасхоорондын мафиаа хамгаалха — нүгөө тала тухайнь би эндэ хэлэнэгүйб.

Кооперацы тухай муугаар хэлэхэ ябадал мүнөө, илангаяа хуули гаргашадай ба журналистнуудай дунда, юундэб даа ехэ хүндэгүй болоҗхой. Болбосоролтой кооперацы хадаа туһатай, тиихэдэ горитой аша туһатай гэжэ хуули сахиха зуургаануud мүн лэ тоолоно гээд би мэдүүлхэ байнаб. Гэбэшье 1988 ондо баталан абтаһан Кооперацы тухай Хуулиһаа уламжалан гаргаһан гэмтэ хохидолнуудые обёоронгүй байжа болохогүй.

Үнэн дээрээ кооперативуудай ямаршье хиналтагүй байһан ушар хадаа урдань хулгайлһан мүнгэ зөөриеэ нюухаяа болиходонь, тэрэнээ бүри ехэ болгоходонь эгээл һайн арга боломжо далда экономикын хүйхэрнүүдтэ нээжэ үгөө бшуу. Үнгэрһэн жэлдэ кооперативуудта хуули эбдэһэн 1,5 мянган ушар элишэлэгдээ. Байгша оной юһэн һарын туршада тэдэнэй тоо 6 мянга шахуу болобо, тезд эрид дээшэлжэ үргэлжэлһөөр. Гэбэшье энэ тоомнай бодото байдалһаа нилээд доогуур байха.

Арменидэ «Норек» кооперативай түрүүлэгшэ 700 мянган түхэригэй хулгай хээ. Татаарай АССР-тэхи «Россия» кооперативые хүтэлбэрилэгшэ хахад миллион тухай түхэриг үбэршэлөө. Иимэ жэшээнүүдые үргэлжэлүүлжэ болохо.

Үнинэй нарижуулан һайжаруулхаар болоһон Уголовно Кодекс хэрэглэн, кооператорнуудай ехэнхи хубинь, эд бараа гаргангүй, хангалгын хэмжээ ехэ болгонгүй, айхабтар ехэ олзо олохо ажал ябуулга олороо эхилһэн байна гээшэ. Юуб гэхэдэ, Уголовно Кодексын ёһоор, хонжоо наймаанай түлөө гэмтэд юридическэ нюурнууд бэшэ, харин гансал эрхэтэд болохо ёһотой юм. Зорюута дутагдал бии болгожо, үнэ сэнгүүдыень дээшэлүүлжэ, эд бараа худалдан абажа, улам саашань үнэтэйгөөр худалдана ха юм. Һаяхан СССР-эй Верховно Совет худалдаа наймаанай-бэлэдхэлэй кооперативуудые хаажа, хүн зониие дээрмэдэхэ үшөө нэгэ арга хааба гээшэ.

Гэхэтэй хамта кооператорнуud өөһэдөө элдэб үнгын мэхэлэн буляагшадтай улам олоор ушардаг байха юм. Нэгэ талаһаа, гэр байра үгэһэнэйнгөө гү, али түүхэй эд табиһанайнгаа түлөө эдилгэ абана, харин, нүгөө талаһаа, хүсэрхэжэ гү, али айлгажа мүнгэ зөөри абадаг байна. Энээн тухай Москвагай кооператорнуудай холбооной хүтэлбэрилэгшэ А. А. Фёдоров «Огонёк» журналда мэдээсээ бэлэй. Москвагай кооперативуудай түлөөлэгшэ «элдэб янзын хүнүүдые гартаа оруулхын» тула 31 миллион түхэриг гаргашалаа гэжэ тэрэ тоолон гаргаһан байха юм. Энэ мүнгэн зүб харуулагдаа гү гэжэ хэлэхэнь бэрхэ. Тииһээ тиитэрээ эдилгэ абаһан, ядахадаа, зарим хүнүүдэй нэрэнүүдые нүхэр Федоров нэрлэзгүй бшуу.

Тиибэ ябабшье бидэ совет, ажахын зургаануудта эдилгэ абалгатайшье, мүн «рэкеттэйшье» тэмсэлдээ кооператорнуудтай холбоо барисаатай байхые хүсэнэбди. Эмхидхэгдэмэл гэмтэ ябадалай үргэдэлгые ба кооперативна ажал ябуулгые тэдэнэй зүгһөө хиналта усадхаха ябадал ёһотой үнэн сэхэ кооператорнуудай өөнэдынь аша туһада, хэрэглэгшэдэй, бүхы совет хүнүүдэй аша туһада хэрэгтэй бшуу.

Эмхидхэгдэмэл гэмтэ ябадалые хүгжөөлгын үйлэнүүд мажай орон дотор мүнөөдөө болбосоронги түхэлтэй болоогүй байна. Тиигэбэшье энэмнай һанаа амар байха гү, али һуладаха шалтаг үгэнэгүй гээшэ.

Иимэ үзэгдэлнүүдые тоохогүй. ушар, тэрээнтэй нэгэ үг зорилготойгоор, хүсэсэ нэгэдхэн тэмсэхэ ябадалай бодото дээрээ үгы байһан ушар энэ «дутагдалые» түргэхэн усадхажа шадаха байна. Гэмтэ нэгэдэлнүүдэй саашанхи бэхижэлгэ, тэдэнэй ажал ябуулгын оршом үргэдэнэ. Һаяхан Москва шадар нинтэ дээрэ зургаа мянганһаа дээшэ хүнүүдые нэгэдүүлһэн 6 эмхидхэгдэмэл гэмтэ бүлэгүүд бариг даһан байха юм. Тэдэ хоорондоо нүлөөгэй газарнуудые хубаһан, кооперативуудые, дэлгүүрнүүдые, хонжоо наймаашадай бүлэгүдые, валюта худалдагшадые, проституткануудые хинадаг болоһон байгаа юм. Автомобильнуудые худалдахадаа мэхэ гохо гаргадаг, дээрмэдэлгэ хэдэг, мүнгэ зөөри айлган булаадэг, гэр байраһаа хулгай хэдэг байгаа. Эдэ бүлэгүүдэй зарим гэшүүд кооперативуудта ородог, компьютернүүдые худалдан абаад, саашань үнэтэйгөөр худалдадаг, эд бараагүйгөөр эндэб наймаа хэдэг байна гээшэ.

Гэмтэ бүлэгүүдэй нэгэнэй уголовно хэрэгэй мүрдэлгэ мүнөө үедэ Москоргүйсэдкомой ГУВД дүүргэжэ байнхай. Тэрэнэй бүридэлдэ зууршалгын хэдэн кооперативуудай түүлэгшэнэр, эрдэмтэ худэлмэрилэгшэд, эрдэм-шэнжэлгын зарим институдай мэргэжэлтэд болон эрдэмэй нэгэ түбэй директор ороһон байна.

Эдэ хүнүүд хуурмаг документнуудые хэрэглэжэ, гүрэнэй мүнгэ хулгайлха зорилготойгоор Жилсоцбанкын нэгэ отделениде 32 миллион түхэригэй урьһаламжа абаа ха юм. Банкнаа урьһаламжа абахань мүнөө яаха аргагүй болэн болохой. Тэрэнэй һүүлээр элдэб кооперативуудай счёдто мүнгээ оруулаад, бариг даха үедөө 7 миллион 250 мянган түхэригынь абажа урьдиһэн байха юм.

Энэ бүлэгтэ хабаадагшадһаа 1 миллион 300 мянган түхэриг мүнгэн, 300 мянга шахуугай валюта, ювелирнэ зүйлнүүд, 2,5 миллион шахуу түхэригэй техникэ, харин бүхыдөө 4,5 миллион түхэригэй зөөри зүйлан абтаһан байна. Түс бүлэг бүү эзбсэгтэй, тэрэ тоодо автомат бүүнуудтай байгаа.

Өөнэдынгөө аюулгүйе хангахын, зөөхэдөө ехэ мүнгээ хамгаалхын тула милициин хүдэлмэрилэгшэдые тэдэ хүлһэлдэг байгаа бшуу. Тиихэдээ тэдээндэ ехэ мүнгэ түлэдэг байба.

Ороноймнай бүхы шахуу нютагуудта эмхидхэгдэмэл нэгэдэлнүүд тодоруулагдаһан байха юм. Дунда Азида бии байһан хоёрдохи бүлэг бүхэн засагай дээдын зургаануудай түлөөлэгшэдтэй холбоотой гээд элирүүлэгдээ. Алас Дурна эзгэ үнэтэй сэнтэй амитадай арһаар, Астраханьда загаһанай түрһөөр хонжоо наймаа хэдэг байна гэжэ баһал тодоруулаабди.

Байгша жэлэй турша соо манай орон соо гэмтэ ябуулга хэдг бүхыдөө аяар 1600 бүлэг элирүүлэгдэһэн байха юм. Иихэдээ 1988 онойхидо орходоо 600 бүлэгөөр олон болоно. Гэбэшье эдэ бүгэдэ айсбергын харагдажа байдаг, мэргэжэлэйнгээ, шадабаринангаа талаар һула хубинь болоно гээд тэмдэглэхэ шухала. Мүнөө дээрээ, гоёожо хэлэхэдэ, һархяагай отологдон абтажа байхадень, үндэснииньь зандаа үлэнэ гээшэ.

Эгээл иимэ һанамжа зоной дунда үргэнөөр таранхай. Экономикые шэнэдхэн хубилгалгада ямар юумэн эгээл ехээр һаалта хэнэб гэһэн асуудал табихада, хэрюу үгэһэн зоной 42 процентнь албан хойрог ябадал гаргашадай эсэргүүсэлтэ һаад ушаруулна гэжэ мэдүүлээ. Харин 24 процентнь эмхидхэгдэмэл гэмтэ ябуулганuудые гаргашадтай, «һүүдэр талын экономикын» ажал ябуулагшадтай иимэ һаад ушаруулые холбоһон байха юм.

Общество дотор политическэ эдэбхиин улам ургажа байхадань, гэмтэ ябуулганuудай оршоншье баһал политизацилагдаха эзргэтэй гээд заабол хараада абаха шухала. Бодото дээрээ нөөсэ арга боломжонуудтай яһала һайнаар эмхидхэгдэнхэй байбал гэмтэ ябуулга гаргашад экономикын, мүн политическэ байгууллалтын, национально-гүрэнэй байгууламжын байдалай тааруугүй шахардуу болохо ябадалда нүлөө үзүүлжэ шадаха гээшэ. Засагай зургаануудта һунгалта тэдэнэрые һонирхуулангүй байхагүй ааб даа.

Эмхидхэгдэмэл гэмтэ ябуулга гаргашадай бүлэгүүдэй нацинуud хоорондын харилсааануудые улам хурсадхаха талаар хархис ябуулга гаргаха һэдэлгэнүүдтэй холбоотой үйлэ хэрэгүүдэй муу тээшээ хугжэжэ болохо байһаниинь харадаа мүн лэ абаха хэрэгтэй гэжэ һанагдана. Хүсэнэй хэрэглэгдэһэн, национализ зарим хархис ябуулганuудые «һүүдэр талын экономикын» ударидагшадай мүнгөөр хангаха ушарнууд мүнөө тодоруулагдаад байна.

Тиихэдээ элдэб нюуса аргануud хэрэглэгдэнэ. Салин хулһэ, командировкын мүнгэ үнэн дээрээ үгы зондо тулэхэнөө эхилээд, һайн дурааараа туһаламжа үзүүлэгдэдэг байна. Маргилан, Коканд хотонуудта хархис ябуулга гаргашадта архи, наркотигуud, мүнгэн асаргажа үгтэдэг байнан юм.

Бакуда хархис ябуулганuудые гаргашадта, Арменийэ НКАО руу бүү зэбсэг нюусаар абаашагшадта материальна туһаламжа үзүүлхэ ябадалнууд мүн лэ элирүүлагдээ һэн.

Гэмтэ ябуулганuудтай тэмсэлдэ залан шуудаар хандадаг тушаалтадые болон бусад зониие алаха талаар «захил» абадаг зоной гэмтэ ябадалнууд ба терроризм хадаа энэ эмхидхэгдэмэл гэмтэ ябуулганuудай дунда эгээл аюултай юм.

Иигэжэ «захилаар» алаха ябадалнууд ороноймнай хэдэн нютагуудта элирүүлэгдээ. Жэшээлхэдэ, Чарджоу хотодо (Туркмени) милициин полковник байһан хүн КПСС-эй обкомой инструктор Х. Д. Розыбаевае алаха зониие «хулһэлһэн» байха юм.

«Бакпиво» гэжэ нэгэдэлэй директор Ширалиевые Бакуда алахадаа, алууршад 50 мянган түхэриг абаһан байна.

Гэмтэ ябуулганuудые гаргашадай бүлэгүүд хүсэ шадалаа улам ехэ болгохые, техническэ хэрэгсэлнүүдээр, буу зэбсэгээр хангагдасаяа улам дээшэлүүлхые ородоодог боложо байна. Мүнөө тодоруулагдажа баригдаһан олонхи бүлэгүүдһээ буу зэбсэг, элдэб техническэ хэрэгсэлнүүд буляагдан абтадаг болонхой. Гэмтэ ябадал гаргашадай өөһэд хоорондоо бууналдаха 13 ушарнууд Москвада байгша ондо ушараа.

Буу зэбсэг болон һомо, дари хулууха ябадалнууд 1,5 дахин олошороо. Байгша жэлэй 11 һара соо 821 иимэ ушарнууд үзэгдөө. Тэдэнэй 174-ниинь үшөө тодоруулагдаагүй, гэмтэ зон баригдаагүй байна. Түүнэ тоодо 20 хүниие алаһан, 300 гаран дахин дээрмэдэлгэ, [illegible] болон хүсөөрөө мүнгэн зөөри буляаха ябадал гаргаһан 245 бүлэг тодоруулагдаһан байха юм. 337 элдэб янзын буу зэбсэг тэдэнэрһээ буляагдажа абтаа. Эдэ бүлэгүүдэй саг үргэлжын эмхидхэгдэмэл шэнжэтэй, һайнаар зэбсэгжэнхэй байгаашье һаань, нэгэнэйньшье гэшүүд бандитизмын түлөө харюусалгада хабаадуулагдаагүй. Эндэ юундэ иимэ ябадалнууд ушарнаб гэхэдэ, мүрдэлгэ доро байгшадые амяарлаха ябадалай нарижуулагдаагүй байлга, хуули хамгаалдаг зургаануудай үлүү гаргахаһаа айлга, Хуулиин нормонуудые эрид шуудаар хэрэглэхэһээ маргалга болоно.

Гэмтэ ябадал гаргагшадые зөөлэнөөр хандахадаа, үнэн сэхэ хүндэ шэрүүнээр, будүүлигээр ханданабди гээд хэлэгдэһэн һанамжа тухай бодожо үзэхөөр гээшэ ха. Магад тон зүбшье байжа болохол.

Гэмтэ ябадал гаргагшадые сүүд болотор хаана байлгахаб гээд тодоруулхадаа, зөөлэнөөр хандаһанһаа боложо, мүрдэлгэнөө болон сүүдһээ хоргодон тэрьелһэн зоной тоо 110 мянганда хүрөө. (Мүнөөдэршье 33 мянган хүн бэдэрэгдэһэн зандаа).

Тиигэбэ ябабшье зарим тэды хубилалтануud болоно. Һүүлэй арбан һара соо бэдэрэгдэжэ олдоһон зоной тоо 41, барижа хаагдагшадай тоо 37 процентээр ургаа. Зүгөөр айхабтар хүндэ гэмтэ ябадал гаргаһан зондо зөөлэнөөр хандаха ушарнууд дайралдаһан зандаа байна.

Эмхидхэгдэмэл гэмтэ ябуулганuудтай тэмсэлдэ һаад ушаруулһан, зарим ушарта тэдэниие шэрээнэн шалтагаанууд юун болоноб гэхэдэ, оюун ухаан бодолой талаар ушаһан хазагайралтануud, жааг журамай һуладалга, Хуулиие тоохогүй ябадал, һүүлэй үедэ ехэ эдэбхитэйгээр манда нэбтэрүүлэгдэжэ байһан баяжалгын, эд зөөридэ шүтэлгын, «хэрэг бүтээдэг» зондо гайхан, хүндэлэн, юрын ажалша хүнэй ажабайдалда дорожолхы шэнжэтэйгээр хандалгын, тэрэниие үгытэй ядуу гэжэ нэрлэхэдээ, сагтаа тааранаб гэжэ һаналгын үзэл бодол мүн болоно. Ехэ хэмжээнэй хулгайн хэгдэнэн коллектив бүхэнэй гурбадахи гэшүүн бүхэн энэ муу ябадалда хайша хэрэгээр хандадаг байна. Һүүлэй жэлнүүдтэ (1980—1987 онуудта) экономическа гэмтэ ябуулганuудта хабаадалсаһан хүтэлбэрилэгшэдэй тоо 3 дахинаар шахуу, тоололгын-бухгалтерска худэлмэрилэгшэдэй тоо 2 дахинаар, эдилгэ абаһанай түлөө баригдаһан КПСС-эй гэшүүдэй тоо 75 процентээр, хонжоо наймаа хэхэ талаар гэмтэ ябадал гаргаһан комсомолшуудай тоо 4 дахинаар ургаһан байха юм.

Гэмтэ ябадалнуудые һэргылхэ талаар социальна байгууламжын эдэбхиин бүхы дээрээ горитейгоор унаһаниинь тон тодоор мүнөө хэрагдана. Ниитын эмхинүүдэй ямаршье эсэргүүсэлтэйгөөр ниитын гурим сахиха талаэр арадай дружинануудай ябуулдаг худэлмэри болюулагдажа шахуу байна, (Дружиннигуудай тоо 22 милионоор гэхэ гү, али 16 процентээр хороо). Нүхэдэй сүдүдэй, гурим сахилгын ниитын пунктнуудай эдэбхи үүсхэл мүн лэ хараа байса унажа байнхай.

Мэргэжэлтэд бэшэ зон бидэ нэртэ хэрэгүй гэһэн нимэ эдэбхигүй байлгые сагааруулха зорилготой юрэ бусын теории мүнөө бии болонхой. Хүн бүхэнэй өөрынгөө хэрэг бүтээхэдэнь һаалта бү хэгты гэлдэнэ. Хэрбээ милициин дутажа байгаа һаань, бидэнэр салин хулһэ түлэхөөр бэлэмди гэхэшье абяануud дуулдана.

Ямаршье үндэр мэргэжэлтэй зон олониитые яашье һэлгэжэ шадахагүй гэжэ бидэнэр тослоноби. Хуулита бэшэ эмхинүүдэй гэшүүдые, сэргэшэд-афганецуудые, пенсионернүүдые, профсоюзуудые, энэрхы сэдьхэлэй бүлгэмэй гэшүүдые, комсомолые хэн һэлгэжэ шадаха болоноб? Олониитын дэмжэлгэ, туһаламжагүйгөөр бидэнэр ёһотойгоор худэлмэриеэ ябуулжа шадахагүйбди. Мүнөө энэ талаар байдал нэгэ бага һайжаржа байна.

Эдэ бүгэдые нэгэдэхи Съезд дээрэ депутадуud онсолон тэмдэглээ һэн. Тиихэдээ орон соогоо хуулита гурим эрид бэхижүүлхэ, эрхэтэдэй аюулгүй байдал бага нэйдамтайгаар хангаха. Эдилгэ абаха, хулгай хэхэ ябадалнуудтай, эмхидхэгдэмэл гэмтэ ябуулганuудтай тэмсэл шангадхаха, шалтагаануудыень зайсуулха шухала гээд Съезд заагаа һэн.

Гэмтэ ябуулганuудтай хэгдэхэ тэмсэлэй программа зохёохо, сүүдүүдэй, прокуратурын, мүрдэлгын, милициин зургаануудай материально-техническэ зэбсэгжүүлгые дээшэлүүлхэ болон бэхижүүлхэ, худэлмэрилэгшэдэйнь ажабайдалай эрхэ байдал һайжаруулха талаар хэмжээнүүдые абаха даабари СССР-эй Министрнүүдэй Советдэ үгтэһэн байха юм.

Тэрэ гэһээр зургаан һара үнгэрбэ. Мүнөөдэр эмхидхэгдэмэл гэмтэ ябуулганuудтай тэмсэл улам шангадхажа байһан тухайгаа элидхэжэ байхадаа, Арадай депутадуудай түрүүшын съездын үгэһэн заабаринуудые бэелүүлхэ талаар ямар юумэнэй хэгдэжэ байһан тухай хэлэхэ хэрэгтэй гэжэ һананаб. Тиигээдшье депутат И. Сорокин дотоодын хэрэгүүдэй министрэй элидхэл бэшэ, харин тоосоо шагнаха гээд дурадхаа хамнай. Асуудалай иимээр табигдаһаниие би зүбшөөхэ байнаб.

Гэмтэ ябадалнуудые шэрээһэн шалтагаануудые усадхахада нүлөөлэн бодото эрхэ байдал орон соомнай үгы гэхэдэмни баһал зүбшөөхэ хэрэгтэй гэжэ тоолоноб. Мүнөө олон янза тухэлтэй экономикотой, дэлгүүртэй, олзо оршоёо оруулһан хубитыень хэрэгээр хубаарилдаг болохоёо байхадаа, энэ айхабтар орёо шатада гэмтэ ябадалнуудай шалтагаанууд үгы болохо, хугжэлтынгөө талаар ехэ гээгдэлдэ ороһон хуули хамгаалгын байгууламжа хэрэг эрхилдэг тусхай подразделенинүүд олонхи МВД, УВД-нүүдтэ бии болгогдонхой.

Иимэ хэрэгүүдые мүрдэхын тулада мүрдэлгын главна управленидэ тусхай подразделени бии болгогдонхой юм. 1700 мүрдэгшэд энэ хэрэг эрхилжэ байна.

Мүрдэгшэдэй штатна тоое 1990 ондо 5 мянган хүнөөр олон болгохо арга боломжо олгоһон мүнгэн зөөри министерствэдэ үгтэнхэй гээшэ. Тэдэнэрые материальна талаһаань урмашуулха хэмжээнүүд абтажа байнхай. Удаан саг соо эндэ таарамжагүй байдал тогтоод байһанаа, мүнөө гуримшажа эхилбэ. Мүрдэгшэдэй штатна тоогой олон болгогдоошье һаань, июль-ноябрь соо тэдэнэй дуталга 34 процентээр үсөөрнэн байха юм. Энэ һайн гэжэ һанагдана. Мүрдэлгын управленинүүдэй, таһагуудай, отделенинүүдэй начальнигуудай тушаалайнь статус дээшэлүүлэгдээ. Мүрдэлгын һуралсалай үндэһэ һүүри үргэдхэгдэнэ. Красноярскда мүрдэлгын хоёрдохи дээдэ һургуули, Калининда милициин болон мүрдэлгын худэлмэрилэгшэдэй мэргэжэл дээшэлүүлгын институт бии болгохо гээд хараалагдаба.

Гэмтэ ябадалтай нэгэдэлнүүдэй гаргаһан гэмтэ ябуулганuудые мүрдэхэ талаар хамтын ажал ябуулгын, социалис хуули сахилгые хиналга һайжаруулгын тухэл маягууд болон онол арганууд прокуратурын зургаануудтай зохёогдонхой.

Шэнэлэгдэжэ байһан арадай хиналтын зургаануудай нөөсэ арга боломжонуудта түшэглэн, тэдэнэртэй харилсаа холбоо тогтоон, саашадаа худэлхэ һанаатай байнабди.

Нютагууд хоорондын холбоотой болон гадаадын оронуудта нэгэн һанаатай зонтой эмхидхэгдэмэл гэмтэ ябуулга гаргадаг бүлэгүүдтэй тэмсэлэй оперативно-бэдэрэлгын эмхэнүүдые абалгын, СССР-эй МВД-гэй тусхай подразделенинүүдэй түбтэшье, нютагуудташье КГБ-эйн зургаануудтай харилсалгын тактика болон стратеги СССР-эй КГБ-гэй түрүүлэгшэтэй хамта манай гараа табиһан хамтын захиралтын ёһоор тодорхойлогдоһон байха юм. Илангаяа аюултай гэмтэ ябадалтай бүлэгүүдые бэдэрхэ болон элирүүлхэ талаар хамтын түсөбүүд зохёогдожо, бэелүүлэгдэнэ. КГБ — МВД-гэй тааралдуулгын Советүүд бии болгогдоод, мүнөө худэлмэриеэ эхилэнхэй. Энэмнай тон шэнэ, мүнөө сагай шэнжэ шанартай хэрэг мүн. Бэ-бэз таарамжатай элдэб мэдээсэлээр хангаха ябадал гуримшуулагдана. Дотоодын хэрэгүүдэй болон прокуратурын зургаануудта туһаламжа болоод дэмжэлгэ үзүүлхэ талаар улам тодорхой хараа шэглэл КГБ-гэй подразделенинүүд бариматына.

Хамта хэһэн худэлмэри тухайгаа мүнөө тодорхой жэшээнүүдые дурдахада болохо байна. Өөрынгөө ами һаһан болон цехүүдэй нэгэнэй худэлмэришэдэй ажуулгуй байдал хангахын тулада (арсаа һаань, тэрэ цех тэнэлэгдэхэ гэжэ занаһан байгаа) 60 мянган түхэриг түлэхэ эрилтэ табиһан бэшэг Череповецкэ металлургическа комбинадай директор байгша оной июлиин 23-да абаһан байна юм. Энээн тухай манай хэблэлдэ мэдээсэгдэ» һэн. КГБ болон МВД-гэй хамта үнгэрэһэн операциин ушаар гэмтэ ябадал гаргагша баригдал. Иммэрхүү хэрэгүүд тухай саашадаашье бултанда мэдээсэдэг байхабди.

Кемеровскэ областиин газар дээрэ хэдэн гэмтэ ябадалнуудые гаргаһан бүлэг КГБ-гэй болон облгүйсэдкомой МВД-гэй хамтын ороддолгоор баригдлжа, сентябриин 12-то буу зэбсэг, һомон, өөнэдынь хэһэн паспортнууд, бусад документнүүд олдоһон байна.

Эдилгэ абалгатай, хулгай хэлгэтэй тэмсэлдэ хоорондоо харилсан худэлхэ гээшэ шухала юм. Иигэжэ хүсэ шадалаа хамтадхаһанай ашаар хуули хамгаалдаг зургаануудта холбоо барисаатай гэмтэ ябадал гаргадаг бүлэгүүдые Москвада, Тулада, Калининда болон бусад хотонуудта элирүүлжэ бариха арга олдоһон байха юм. Зүгөөр эдэ бүгэдэ манай хэлэһэнэй ёһоор эхин болоно гээшэ.

Съездын үгэһэн даабаринуудые дүүргэхэ тухай СССР-эй Верховно Соведэй тогтоол бэелүүлэн, ерээдүйдэ зорюулагдаһан тон ехэ худэлмэри мүнөө ябуулагдажа эхилэнхэй.

СССР-эй Министрнүүдэй Советдэй даабари дүүргэн, МВД, Минюст, союзна республиканууудай Министрнүүдэй Советүүд гэмтэ ябуулганuудтай тэмсэлэй бүхэсоюзна программа зохёожо байнхай. СССР-эй Наукануудай академиин гүрэнэй болон хуули эрхэн юститутта зохёогдоһон теоретическэ модель энэ программын үндэнэ һүүри болоо.

Гэмтэ ябадалнуудые гаргаһан зониие уголовно аргаар харюусалгада хабаадалсуулга хадаа гэмтэ ябуулганuудтай тэмсэлэй ори ганса шахуу арга болоһон эрхэ байдал манай общество соо тогтонхой гээд энэ моделиин авторнуудай тоолоходонь, буруу гэжэ хэлэхын аргагүй байна.

Гэмтэ ябуулганuудые һэргылгэ, гэмтэ ябуулганuудай хэгдэхэдэ нүлөөлһэн шалтагаануудые зайсуулга хадаа 1961 онһоо хойшо энэ талаар худэлмэриин гол шэглэл гэжэ соносхогдобошье, уряа лозунг авнгаараа мүнөө болотор үлэнхэй байгаа. Уголовно юстициин зургаануud бүридхэлдэ абахаяа һанаһан гэмтэ ябуулганuудые харааданд абана, үнэн дээрээ тэдээнтэй бэшэ, харин гэмтэ ябуулганuудай хойшолонгуудтай тэмсэнэ.

Гэмтэ ябуулганuудай хэгдэхэдэ нүлөөлдэг шалтагаануудые усадхалгада шэглүүлэгдэһэн, айхабтар үргэн олон асуудалнуудта хабаатай — экономикоһоо хүмүүжүүлгэ, соёлһоо шажан мүргэл хүрэтэр хабаатэй, тэдэниие ерээдүйдэ яажа бэелүүлхые хараадаа абаһан комплексно хандасын үндэнэн дээрэ зохёогдоһон программа тус дутуу дундануудые үгы болгохо уялгатай юм.

Тэрэниие зохёожо абахын тула бага бэшэ хүсэн, саг хэрэгтэй. Гэбэшье энэ худэлмэриин түрүүшын шата түгэсхэгдөө — 1990-91 онуудта гэмтэ ябадалтай тэмсэхэ талаар союзна республиканууудай Министрнүүдэй Советүүдтэй зүб шэн хэлсэгдэһэн түрүүшын ээлжээнэй хэмжээнүүдэй проект бэлдэгдэжэ, СССР-эй Министрнүүдэй Советдэй үзэмжэдэ табигдахаар эльгээгдээ.

Хуули хамгаалдаг зургаануудые оньһон техникээр горитойгоор зэбсэгжүүлхые энэ проектээр хараалагдана. Хоёр жэлэй хугасаа соо дотоодын хэрэгүүдэй органуудта 40 мянга гаран автомобильнууд (урдендаа жэлдээ 5 мянган автомобиль абадаг байгаа), тэрэ тоодо хурдан түргэн ябадалтай автомобильнууд үгтэхөөр хараалагдана. Һайн хэрилсаа холбоо тогтоохо, банкнуудай баримтануud болон тоо бүридхэлнүүдтэ компьютернүүдые нэбтэрүүлжэ эхилхэ. Криминалис ажал ябуулгын шэнэ онол аргануудые, хэрэгсэлнүүдые зохёожо, ажал хэрэгтэ нэбтэрүүлгые түгэсхэхэ, хуули хамгаалдаг зургаануудай худэлмэрилэгшэдые аршаан сахилгые, өөнэдөө өөнэдыгөө хамгаалгые эмхидхэхэ.

Орон дотор бии байһан буунуудай тоое бүрин хүсэдөөр абахе, объектнуудые, эрхэтэдэй гэр байрануудые, зөөри зөөшэнүүдые хамгаалгын, милициие дары түргөөр дуудалгын шэнэ ёһо гуримуудые байгуулхые түс программе мүн лэ хараална.

СССР-эй Верховно Советдэй августын дүрбэнэй тогтоолтой зохилдуулан, Союзай правительство, Госплан, Госснаб байгша ондо нэмэлтэ техникэ таһалжа үгэхын тула 100 милион шахуу түхэриг һомолхо эзргэтэй.

1990 ондо СССР-эй Дотоодын хэрэгүүдэй министерствын гүрэнэй бюджет энэ жэлэйхиһээ 13,6 процентээр ургажа, 6,4 миллиард түхэригтэ хүргэгдэхөөр баталагдаа.

Гэбэшье гаргашануудай горитой хубинь болодог республиканска ба нютагай бюджедүүдһээ милицидэ гаргашалагдаха гаргашануud ородоол 1,9 процент дээшэлүүлэгдэхээр хараалагдана гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Юрэдөөл, энэмнай һанаһанда хүрэмэ бэшэ байна. Тэмсэлые шангедхахе тухай хэдышье хэлсэх һаамнай, нөөсэнүудые дээшэлүүлэнгүй, хэлэһэн үгэнүуднай хэрэг дээрэ бэелүүлэгдэхэгүйл.

1990 оной январиин 1-һээ хойшо юрын милициионернүүдэй, прокуратурын органуудай ба сүүдүүдэй худэлмэрилэгшэдэй, СССР-эй МВД-гэй оперативно-мүрдэлгын худэлмэрилэгшэдэй салин хүлһэн дээшэлүүлэгдэхээр хараалагдахай. Тиихэдэ 1990 оной хоёрдохи хахадаа правительствын эхилжэ шадаха аабза гэжэ бидэнэй найдаһан МВД-гэй бусад худэлмэрилэгшэдэй ажалай түлбэрике дээшэлүүлхын тула союзна бюджедһээ 700 милион шахуу түхэриг нэмэжэ һомолгодохо ёһотой.

Элидхэлые бэлдэхэ үедэ дурадхал мүндэлһэн байгаа. Магад тэрэниие зүбшэн хэлсэхэ хэрэгтэй. Энэ хадаа һалбари һалбариин министерствэнүүдэй дурадхал болоно. Хэрбээ коллективүүдэй зүбшөөгөөд байгаа һаань, 1990 ондо хугжэлтын ба экономическа урмашуулгын фондинуудаа промышленна предприятинуудай хэрэглэнгүй үлэһэн мүнгэнһөө 5 процент хүрэтэр мүнгые уголовно юстициие хугжөөлгэдэ нэмэжэ г

ХАЙ ЭМХИДХЭГДЭМЭЛ ГЭМТЭ ЯБАДАЛТАЙ ТЭМСЭЛ ШАНГАДХАХА ТУХАЙ

Нэгдэхинь. Хуули ёһые хэрэгтэй һэргээхэ шулалые бодотоор һэр гэжэ һанагдана.

Союзна, нэн түрүүн республикануудай, автономито республикануудай эрхэ, уялгые, бүү даабаһан бүдалые дээшэлүүлхын тула СССР-эй МВД-гэй болон МВД-гэй, УВД-гэй хоорондохи харилсаануудта гүрбан түхэлэй эрхэ мэдэлые хэрэглэхэ шухала байһые хэрэгтэй. Эгээлэй юрын шэнжэтэйгээр:

1. Нютагай милиц гансал республикын МВД-гэй гү, али областийн УВД-гэй мэдэлдэ бэдаг. Нинтын гуримые сахин хамгаалгын, һэргылэмжын, харгы замай-патрульна алба[illegible] участково инспекторнууд энээндэ оруулагдадаг. Штадай-мүнгэн һанган бүхы асуудалнууд байра дээрээ шиидхэгдэдэг.

2. Түбэй милиц, тэрэнэй захиргаан дабхар мэдэлдэ байлгын гол ёһые сахидаг. Оперативно-бэдэрэлгын албануудэ энээндэ ородог. Мүрдэлгэ энээндэ оруулагдадаг.

3. Подразделенинүүдэй гурбадахи түхэл янзань тон шэнэ юм. Тэрэние байгуулха хэрэгтэй. Энэ хадаа гэмтэ ябадалтай, наркотигуудтай, терроризмтай, гэмтэдэй уласхоорондын холбоо барисаануудтай тэмсэхэ талаар албан зургаануудэ хоорондын, нютагуудэ хоорондын комплексно подразделенинүүд болоно. Имагтал тэ бэй захиргаанай мэдэлдэ байдаг.

Нютагай милициие бүридүүлхэ талаар эрхэнүүдые республикануудта дамжуулгые хараада абажа, тэдэнэр газар дээрээ гурим журам тогтоохын түлөө гүйсэд харюусалгатай байха ёһотой.

Мүнөө дээрээ СССР-эй МВД-дэ бүхы эрилтэнүүд табигдана. Тэрэнэй түбэй аппарат уголовно гэмтэ ябадалтай тэмсэл эмхидхэлгэдэ бэшэ, харин нацинууд хоорондын хёмороо зуришэлдөөнүүдые ямаршье үрэгүйгөөр гуримшуулгатай сагайнгаа 70—80 процентые гаргашалдаг байна.

РСФСР-эй МВД-е эмхидхэн байгуулга хадаа тон шухала политическэ алхам болоно. Дурадхагдаһан шэнэ байгуулалта түбхын түрүүшын, гол шухала зорилгодо — эмхидхэгдэһэн гэмтэ ябадалтай, өхэ өхэ гэмтэ ябадал үүдхэдэг эмхинүүдэй тэмсэлдэ, ниитэ Европын байшангые байгуулха һанал бодолые бэелүүлгэдэ эдэбхитэйгээр бэлдэлгэдэ Союзай МВД-гэй аппарат бүхы хүсэлэл оролдолгонуудаа гаргаха ёһотой. Уласхоорондын холбоонуудые, хүн зоной хоорондохи харилсаануудые улам эршэмтэйгээр үргэдхэлгэ ойрын сагта ороной хуули хамгаалгын бүхы гуримые тон шэнэ байдалда табиха байһыень хараада абаха шухала.

Манай оперативно-бэдэрэлгын хүдэлмэриин хубиие Интерполтой холбохо шухала байһан тухай хэлэнэгүйб. Бодото байдалда энэ асуудал ойрын ерэдүйдэ шиидхэгдэхэ зэргэтэй. Гэмтэ ябадалтай тэмсэлдэ уласхоорондын харилсаанай баян, элдэб янзын арганууде шэнжэлхэ, шудалха шухала, найдамтай партнер байлгын һайн нэрэ хүндэ өөр тухайдаа үлөөхэ шухала.

Эд бараанай харилсаануудые хүгжөөлгын эрхэ байдалда орон доторoо эрхэтэдэй ашаг олзые хинаха тодо нарин оньһон арга байгуулха шухала. Иимэ арга хэтэрмэ үлүү ехэ ашаг олзонуудые зайсуулхын тула найдамтай халхабша табиха ёһотой, Тиигэжэ хонжоо наймаа үүдхэгшэдэй, эмхидхэгдэһэн гэмтэ ябадалай удамаршадтай тэмсэхэ арга олгохо байна. Гүрэнэй ниитэ нэгэн налог татабариин албаниие байгуулха, орон дотор мүнгэн һанган хиналтые хубилгаха тухай финансын министерствын дурадхалые СССР-эй МВД дэмжэнэ. Шалгалтануудые, экономическа, технологическа ба бухгалтерска экспертизэнүүдые үнгэргэхэ талаар ажахын тоосооной һалбарие мүн лэ байгуулха шухала. Мүнөө энэмнай тон хүндүүлхэй газар болоно. Мүрдэлгын олохон ябуулгануд эндэ ураншегүйдэдэг.

Эмхидхэгдэһэн гэмтэ ябадалтай тэмсэлэй ажал ябуулгые эрдэм ухаанай талаар хангаха эрилтэ табигдана. Эрдэм ухаанай алдэб шэглэлнүүдые хамжуулгаһаа эрдэм ухаае, шэнжэлгэнүүдые хамтаруулха, «экономическа криминологиин» бэеэ даабаһан шэглэлые байгуулха талаар зарим эрдэмтэдэй дурадхалнуудые бэелүүлхые МВД хараална.

Таарамжатай һайн эрхэ байдал байгуулхын, хүн зоной һанал бодолые гуримшуулан һайжаруулхын тула гүнээгы мэдэрэлтэйгээр хандаха, али бүхы үүргэ нүлөө үзүүлхэ шухала гэ[illegible]нэн эрилтэ табигдана. Энээнтэй дашарамдуулан, олониитэдэ мэдээсэлнүүдые дэлгэрүүлэн тараадаг хэрэгсэлнүүдэй, зохёохы интеллигенциин харьа бодол онсо удха шанартай бэйна.

Журналистын, эрдэмтын, уран зохёолшын, артистын харюусалгатай, бүтэмжэтэй һайн хараа бодол обществын бүхы һайн хүсэнүүдые нэгэдүүлжэ шадаха. Энэ хадаа мүнөө түрүүшын ээлжээнэй зорилго мүн. Эгээл тиимэһээ энэ талаар саашадаашье СССР-эй МВД олониитэдэ мэдээсэлнүүдые дэлгэрүүлэн тараадаг хэрэгсэлнүүдтэй, соёлой эмхи зургаануудтай үнэн сэхэ, нюуса нөөсэгүй харилсаатайгаар ажалаа ябуулха ёһотой.

Орон дотор эдилгэ абалга болон али бүхы мэхэ гохото ябуулгануудһаа уламжалан, эмхидхэгдэһэн гэмтэ ябадал ехэ байһаар. Үнгэрхэдөө дамжэн оролгын үедэ, тэнсүүригүйгөөр хүгжэлтын эрхэ байдалда тэрэ улам үргэдэжэ, обществодо, хубилган шэнэдхэлгэдэ бодото аюул тохёолдуулха байна.

Хуули хамгаалгын зургаануудэй системэтэй тэрэнэй тэмсэлэй тухэл шэнжэнүүд, онол арганууд һаял хада гуримшуулэгдажа эхилэнхэй. Хэмжээнүүд абгана, гэбэшье энэ хүдэлмэрние эдэбхижүүлхэ шухала. Энэ асуудалай никтын-экономическа социальна ба хуулинн зорилгонуудые эрдэм ухаанай талаһаа гүнээгыгөөр шэнжэлхэ хэрэгые эмхидхэхэ шухала.

Эмхидхэгдэһэн гэмтэ ябадалтай тэмсэл орёо хүшэр, олон янза юм. Эдэ бүгэдэ гансал Дотоодын хэрэгүүдэй министерствын бэшэ, харин хуули хамгаалгын бүхы системын эрхэ мэдэлһээ газаашаа гарана. Энэ хадаа ниитэ түрэн түрын зорилго мүн. Энэ талаар обществын бүхы һайн хүсэнүүдые элсүүлэн хабаадуулха эрилтэ табина.

СССР-эй ардай депутадуудай хоёрдохи съезд дээрэ А. Я. СУХАРЕВАЙ хэһэн элидхэл

Нүхэд депутадуудай дотор шахардуудал һүнэрөөһэн тон дотоодын сэрэгүүдэй дүдуудалнуудай нэгэрэнь гэжэ байһан хуулиин хэрэгсэлдэ элидбшөөгыт. Үлүү олон депутатнуудаар, хэмжэлдые теоллогоор таашар байдалда орууллаһан ямаршье һаа, тэдэ тоо дурданүүй гаргагүй. Дотоодын хэрэгүүдэй министр В. В. Бакеевичтэй мэдэрсэһэнэй хуули сахин хамгаалгын зургаануудай хамтын ажалнуудэй болон бодото оролдолгонуудэй мүн гэсэ.

Грузида, Львовто болоһан ябадалнуудай, тэдэнэй гаа. Гүүдлэгдэһэн гү, али [illegible]гэ мүшэлгэдэ ороһон [illegible] хүнние дары сүлтэнүүдтэй зорюута [illegible] дэнэн шуурэ хуули [illegible]ануудтай хуули гаргалгын [illegible] бидэнэй милицидэ [illegible] прокуратурада этигдэ[illegible]оо һаамнай, тэдэние [illegible]гаха шухала. Гэбэшье [illegible]эй хүдэлмэридэ хам[illegible]анай хэрэгүй. Мүнөө[illegible] тэдэнэртэ агаарха[illegible]ним республикануудта[illegible]но Советүүдэй сесси түрүүлэн шиидхэгдэ[illegible]алта харшалалтын [illegible]далда үнгэрһэн байгаа[illegible]ье эндэ. Тэндэ хуули[illegible]шад, хуули ёһонуудые[illegible]ддаг зургаануудые[illegible]улганууда[illegible]тай болодогынь [illegible]рамжагүй.

[illegible]ула табилга, хэлэ[illegible]р үнгэрһэн хуули[illegible]улганууд улам һүнэ[illegible]эргэдэжэ, зонхилогдо[illegible]ү болоно байна.

[illegible]Иимэ байдалые, иимэ[illegible]уудые болюулха хэ[illegible]ли ёһые хүндэлдэгү[illegible]э хэрэглэлгые хүндэлэ[illegible]болохо ёһотой. Тэ[illegible]д түрүүн политическэ[illegible]д хэгдэхэ зэргэтэй[illegible]н, Арадай депутад[illegible]эдын соносхоһон [illegible]гаалнуудай болон тэ[illegible]лүүлхэ талаар хуули[illegible]н абалгын хэрэгые[illegible]рондохи гээгдэлые. Үнэ[illegible]талаар иимэ алхамуу[illegible]э ёһотой.

Иимагтал тэдэ түгшүүлэ[illegible]аруулжа, хүнүүдтэ эрилха гэнэ бэшэб. Тиигэжэ шадахал. Обгалнууд бии, би тэ[illegible], федерацийн иимэ бай хэлэхэб. Харин гу[illegible]тые лаб хангахыень тэ[illegible]энэ. Мүнөө үгэ дуу[illegible]нихой. Хуулинууд хэрэ[illegible]бэшье мүнөө гайхалһоо бодото харгы[illegible]дал тохёолдоо. Кон[illegible]а хубилалтануудые [illegible]ын мүнөө гансал Сүшэлжэн орохын түлөө [illegible]эгдодог болоһон үе[illegible]ай хэлэнэб. Тэд ма[illegible]ургэлжэ хүдэлжэ бай[illegible]ни гарга[illegible]лгын хүсэн[illegible]СР-эй Верховно Сове[illegible]хуулиин үндэһэн. [illegible]н тоото ехэ хубилал[illegible] оруулха шухала.[illegible]мэһэн Съездэһэн Съе[illegible]р хүлеэхэ гү, али [illegible]ике хазагайруулха [illegible]нөөнь бүтэшэгүй [illegible]ш. Бүхы юумэн [illegible]а, мэдэлдэ. Тэ[illegible]он оршон байдалда[illegible]уцида хубилалтан[illegible]улха эрхэ СССР-эй [illegible]Советэ олгохо гэһэн[illegible] шидхэбэри хадаа[illegible]а арга болоно. Энэ[illegible]адын шэнэ Конст[illegible]лан абатар хүсэндөө [illegible]ическа, саг эүүрын хэ[illegible]хо ёһотой.

[illegible]бэшье энэ Үндэһэн[illegible] хазагайруулангүй, [illegible]ён абалгын хэрэгые[illegible]уулха арга олгохо. [illegible]

[illegible]рэһээ хуулиие хүн[illegible]лые бодотоор һэр[illegible]элхэ байгаабди, тии[illegible]шадаа тэрэние хам[illegible]даар хуули ёһото али [illegible]энүүд тад ондоо[illegible]эгдэн абтадаг боло[illegible] уголовно юстициин [illegible]нүүдые бэелүүл[illegible]. Гэмгүй һайн, хуу[illegible]ын ажал ябуулга хэ[illegible]байгуулалтын үндэһэ[illegible]баталагдан абтаһа[illegible]н гээшэ. Гэбэшье тэ[illegible]ктын биишье һаань, [illegible]хуулиин үндэһэ һуу[illegible]наар. Уголовно сүү[illegible]ые эрхилэлгын үндэ[illegible]ье зохёолго гээгдэл[illegible]. Эдэ бүгэдэ сүүдэй [illegible]рхилхэ тухай шэнэ [illegible]журишэнэ. Уголовно[illegible]ын хуулиие бэлдэл[illegible]ин шагадаа оронхой. [illegible]на ба сүүдэй хэрэ[illegible]ин талаар эдэ бүхы [illegible]дые нэгэн доро, нии[illegible]эрэнь хаража үзэхэ [illegible]Хуули ёһото гүрэнэй [illegible]гаалгын ашаг үрые [illegible]хын тула шухала уд[illegible]ой эдэ шиидхэбэри[illegible]нжагайржа байнгүй, [illegible]абаха хэрэгтэй.

[illegible] сүүдэй ёһо гуримуу[illegible] хэмжээнүүдые нари[illegible]йжаруулгын шухала [illegible]ртай байнаниинь ии[illegible] дээрэһээ хараг[illegible]ано-мүрдэлгын аппа[illegible] өхээр дуталдажа [illegible] һаань, бидэ хууша[illegible]жонуудые, ёһо гу[illegible] баримталан, оюун [illegible]долой, һанаа сэдьхэ[illegible] худэлэмэри үшөөл[illegible]ар ябуулнабди.

[illegible]хэндэ 6 мянга хүрэ[illegible]лмэрилэгшэд «бага [illegible] гэһэн шалгагаан[illegible]уголовно хэрэгүүдые [illegible]ар арсалтануудые хэл[illegible]тай хэндэшье хэрэг[illegible]

[illegible]юм бэзэ. Юо юумэ онсолон тэмдэг хүсэлэнтэйб. Тоо бүридын хэды хубилжа байбаш гэмтэ ябадалые эмхидхэлгэтэрээндэ мэрэгжэлгын жа байнаниинь орон дотоо үнинэй эли тодоор обёдодог болонхой. Эдэ муу кэтэй хубилалтануд социо-экономическа хүгжэлтынрхэшээлнүүдтэй. Жаяг зарай, сэдьхэл бэдолой багудай үнэ сэнгээ унаагаатайн доро бөлөжо байгаа гэбэдэ мүнөө эли тодоор ожо байнабди. Орон дотоёолдоһон һандаралга ёһодо, хуулита бүхы өмдэ эли тодоор үзэгдэнэнна. 80-дахи ондо үнгэрһэн эн жэлэй туршада гэмтэ ябадалнуудай тоо из[illegible]гэ миллион миллион хахад болоторсгова, харин гурбан жэл од байхада хоёр миллионнуулүү олон ушар болоо. Гүбилган шэнэдхэлгын эхиндэ —85-86-дахи онуудэнэдхэлгын сэбэр һэбшээнэдхидалгатай гэмсэлэй эхи бидэ түрүүшынхиеэ гэмбадалнуудай, тэдэнэй тстон хүндэ гэмтэ ябадалну бодото дээрээ үсөөрхыемэдэрээ һэмди. Зүгөөр і сахин хамгаалдаг зургдай баясахань эртэшье б. үни удаан сог соо үргэлөгүй. Энэ шухала асуудалдин лэ ганса дээрэхи ба хубиинь шиидхэһэн и болоод, бодото дээрээ ябадал гаргаха үзэгдэлй үндэһэ һуурининь дай орхёобди, нэн түрүүн ано гэмтэ ябадал дабгажаха, манай ажахын і хүтэлбэрилгын олонхи палбаринуудта үни удаанайрэн ороһон хуули бүсэмтэ ябадал гаргажа, а эрхилхэ харгы зэмуудыеагүй орхиһон байнабди. Байдал улам орёо боложоо. Хэрбээ үнгэргэшэ хорлэй туршада гэмтэ ябад жэл бүри дурбэн пүрэ бага бэшээр үргажаан һаа, нёдондо жэлдэ 8 процентһээ дээшээ б. Зуун мянган хүн зоной тоолод үзэхэдэ, гэмтэ л гаргалга 395-һаа бүлтөөрөө ургаһан байна нэ жэлдэ тэрэ гурбаһан дахи олошорбо, Архи і харгы дээрэ хүн зонийда оруулһаһаа 53 мянгаие алдаабди. Оло дахинэжа, гэмтэ ябадал гаргаһрнууд олошорно. Урданэ ябадал гаргахагүй социаліулэгүүд Хуули эбдэхэ үүдта хабаадуулэгдадаг. Һүүлшын найман жэлэйда дипломтой хүнүүдээ ябадал гаргалга 53 пэрэ дээшэлээ. Бүлөөрөтэ ябадал гаргаха ушарблошорно. Тусхайтаар хэгдэжэ хэгдэдэг гэмтэалнууд һанаа зобооноество доторхи шахардуудал һүжөөнэ гэжэ бэ бүгэдые харанабди.

Тэрэуйлнүүд үнинэйшье дэг байһан ааб даа. Хуулин хамгаалдаг зургаанүй гээд бандидуудай удые, элдэб янзын нюуснэдэдэг «цеховигүүдые» еникатурын бүридэлдог эдилгэ абагшадые пэжэ, харуулдаг байһан. і далаад онуудай һүүляад онуудай эхээр иимэ ябадал гаргалга шэнэ ехэ аюултай шэнжэтэжэ эхилээ, гэмтэ ябадагшадай нютагуудта өөрөөдөхи хоорондохи

[illegible]ргэжаан һаа, нёдондо жэлдэ 8 процентһээ дээшээ б. Зуун мянган хүн зоной тоолод үзэхэдэ, гэмтэ л гаргалга 395-һаа бүлтөөрөө ургаһан байна нэ жэлдэ тэрэ гурбаһан дахи олошорбо, Архи і харгы дээрэ хүн зонийда оруулһаһаа 53 мянгаие алдаабди. Оло дахинэжа, гэмтэ ябадал гаргаһрнууд олошорно. Урданэ ябадал гаргахагүй социаліулэгүүд Хуули эбдэхэ үүдта хабаадуулэгдадаг. Һүүлшын найман жэлэйда дипломтой хүнүүдээ ябадал гаргалга 53 пэрэ дээшэлээ. Бүлөөрөтэ ябадал гаргаха ушарблошорно. Тусхайтаар хэгдэжэ хэгдэдэг гэмтэалнууд һанаа зобооноество доторхи шахардуудал һүжөөнэ гэжэ бэ бүгэдые харанабди.

Тэрэуйлнүүд үнинэйшье дэг байһан ааб даа. Хуулин хамгаалдаг зургаанүй гээд бандидуудай удые, элдэб янзын нюуснэдэдэг «цеховигүүдые» еникатурын бүридэлдог эдилгэ абагшадые пэжэ, харуулдаг байһан. і далаад онуудай һүүляад онуудай эхээр иимэ ябадал гаргалга шэнэ ехэ аюултай шэнжэтэжэ эхилээ, гэмтэ ябадагшадай нютагуудта өөрөөдөхи хоорондохи

[illegible]ын хүсэлэнтэйб. Тоо бүридын хэды хубилжа байбаш гэмтэ ябадалые эмхидхэлгэтэрээндэ мэрэгжэлгын жа байнаниинь орон дотоо үнинэй эли тодоор обёдодог болонхой. Эдэ муу кэтэй хубилалтануд социо-экономическа хүгжэлтынрхэшээлнүүдтэй. Жаяг зарай, сэдьхэл бэдолой багудай үнэ сэнгээ унаагаатайн доро боложо байгаа гэбэдэ мүнөө эли тодоор ожо байнабди. Орон дотоёолдоһон һандаралга ёһодо, хуулита бүхы өмдэ эли тодоор үзэгдэнэнна. 80-дахи ондо үнгэрһэн эн жэлэй туршада гэмтэ ябадалнуудай тоо из[illegible]гэ миллион миллион хахад болоторсгова, харин гурбан жэл од байхада хоёр миллионнуулүү олон ушар болоо. Гүбилган шэнэдхэлгын эхиндэ —85-86-дахи онуудэнэдхэлгын сэбэр һэбшээнэдхидалгатай гэмсэлэй эхи бидэ түрүүшынхиеэ гэмбадалнуудай, тэдэнэй тстон хүндэ гэмтэ ябадалну бодото дээрээ үсөөрхыемэдэрээ һэмди. Зүгөөр і сахин хамгаалдаг зургдай баясахань эртэшье б. үни удаан сог соо үргэлөгүй. Энэ шухала асуудалдин лэ ганса дээрэхи ба хубиинь шиидхэһэн и болоод, бодото дээрээ ябадал гаргаха үзэгдэлй үндэһэ һуурининь дай орхёобди, нэн түрүүн ано гэмтэ ябадал дабгажаха, манай ажахын і хүтэлбэрилгын олонхи палбаринуудта үни удаанайрэн ороһон хуули бүсэмтэ ябадал гаргажа, а эрхилхэ харгы замуудыеагүй орхиһон байнабди. Байдал улам орёо боложоо. Хэрбээ үнгэргэшэ хорлэй туршада гэмтэ ябад жэл бүри дурбэн пүрэ бага бэшээр үргажаан һаа, нёдондо жэлдэ 8 процентһээ дээшээ б. Зуун мянган хүн зоной тоолод үзэхэдэ, гэмтэ л гаргалга 395-һаа бүлтөөрөө ургаһан байна нэ жэлдэ тэрэ гурбаһан дахи олошорбо, Архи і харгы дээрэ хүн зонийда оруулһаһаа 53 мянгаие алдаабди. Оло дахинэжа, гэмтэ ябадал гаргаһрнууд олошорно. Урданэ ябадал гаргахагүй социаліулэгүүд Хуули эбдэхэ үүдта хабаадуулэгдадаг. Һүүлшын найман жэлэйда дипломтой хүнүүдээ ябадал гаргалга 53 пэрэ дээшэлээ. Бүлөөрөтэ ябадал гаргаха ушарблошорно. Тусхайтаар хэгдэжэ хэгдэдэг гэмтэалнууд һанаа зобооноество доторхи шахардуудал һүжөөнэ гэжэ бэ бүгэдые харанабди.

Тэрэуйлнүүд үнинэйшье дэг байһан ааб даа. Хуулин хамгаалдаг зургаанүй гээд бандидуудай удые, элдэб янзын нюуснэдэдэг «цеховигүүдые» еникатурын бүридэлдог эдилгэ абагшадые пэжэ, харуулдаг байһан. і далаад онуудай һүүляад онуудай эхээр иимэ ябадал гаргалга шэнэ ехэ аюултай шэнжэтэжэ эхилээ, гэмтэ ябадагшадай нютагуудта өөрөөдөхи хоорондохи

[illegible]ргэжаан һаа, нёдондо жэлдэ 8 процентһээ дээшээ б. Зуун мянган хүн зоной тоолод үзэхэдэ, гэмтэ л гаргалга 395-һаа бүлтөөрөө ургаһан байна нэ жэлдэ тэрэ гурбаһан дахи олошорбо, Архи і харгы дээрэ хүн зонийда оруулһаһаа 53 мянгаие алдаабди. Оло дахинэжа, гэмтэ ябадал гаргаһрнууд олошорно. Урданэ ябадал гаргахагүй социаліулэгүүд Хуули эбдэхэ үүдта хабаадуулэгдадаг. Һүүлшын найман жэлэйда дипломтой хүнүүдээ ябадал гаргалга 53 пэрэ дээшэлээ. Бүлөөрөтэ ябадал гаргаха ушарблошорно. Тусхайтаар хэгдэжэ хэгдэдэг гэмтэалнууд һанаа зобооноество доторхи шахардуудал һүжөөнэ гэжэ бэ бүгэдые харанабди.

Тэрэуйлнүүд үнинэйшье дэг байһан ааб даа. Хуулин хамгаалдаг зургаанүй гээд бандидуудай удые, элдэб янзын нюуснэдэдэг «цеховигүүдые» еникатурын бүридэлдог эдилгэ абагшадые пэжэ, харуулдаг байһан. і далаад онуудай һүүляад онуудай эхээр иимэ ябадал гаргалга шэнэ ехэ аюултай шэнжэтэжэ эхилээ, гэмтэ ябадагшадай нютагуудта өөрөөдөхи хоорондохи

[illegible]ын хүсэлэнтэйб. Тоо бүридын хэды хубилжа байбаш гэмтэ ябадалые эмхидхэлгэтэрээндэ мэрэгжэлгын жа байнаниинь орон дотоо үнинэй эли тодоор обёдодог болонхой. Эдэ муу кэтэй хубилалтануд социо-экономическа хүгжэлтынрхэшээлнүүдтэй. Жаяг зарай, сэдьхэл бэдолой багудай үнэ сэнгээ унаагаатайн доро боложо байгаа гэбэдэ мүнөө эли тодоор ожо байнабди. Орон дотоёолдоһон һандаралга ёһодо, хуулита бүхы өмдэ эли тодоор үзэгдэнэнна. 80-дахи ондо үнгэрһэн эн жэлэй туршада гэмтэ ябадалнуудай тоо из[illegible]гэ миллион миллион хахад болоторсгова, харин гурбан жэл од байхада хоёр миллионнуулүү олон ушар болоо. Гүбилган шэнэдхэлгын эхиндэ —85-86-дахи онуудэнэдхэлгын сэбэр һэбшээнэдхидалгатай гэмсэлэй эхи бидэ түрүүшынхиеэ гэмбадалнуудай, тэдэнэй тстон хүндэ гэмтэ ябадалну бодото дээрээ үсөөрхыемэдэрээ һэмди. Зүгөөр і сахин хамгаалдаг зургдай баясахань эртэшье б. үни удаан сог соо үргэлөгүй. Энэ шухала асуудалдин лэ ганса дээрэхи ба хубиинь шиидхэһэн и болоод, бодото дээрээ ябадал гаргаха үзэгдэлй үндэһэ һуурининь дай орхёобди, нэн түрүүн ано гэмтэ ябадал дабгажаха, манай ажахын і хүтэлбэрилгын олонхи палбаринуудта үни удаанайрэн ороһон хуули бүсэмтэ ябадал гаргажа, а эрхилхэ харгы замуудыеагүй орхиһон байнабди. Байдал улам орёо боложоо. Хэрбээ үнгэргэшэ хорлэй туршада гэмтэ ябад жэл бүри дурбэн пүрэ бага бэшээр үргаж

ЭМХИДХЭГДЭМЭЛ ГЭМТЭ ЯБАДАЛТАЙ ТЭМСЭЛ ШАНГАДХАХА ТУХАЙ

(Түгэсхэл. Эхиниинь 3-дахи нюурта).

байгша оной үнгэрһэн хахад жэл соо 2,5 мянга хүрэхэгүй нимэ ябадал элирүүлэгдэнэн байгаа. Гэмтэ ябадал хэгшэдые элишэлжэ хэһээхэ шидхэхы шэгэлэлээр нимэ сухаралга хэжэ байхадаа, гэмтэ ябадалтай шангаар тэмсэнэбди гэжэ хэлэжэ болохогүй. Кадрнуудай, эмхидхэлэй-техническэ, мүрдэл дэлгын методологическа талаар хангалгын асуудалнууд мүнөө дээрээ һулаар шидхэгдэнэ. Дотоодын хэрэгүүдэй министр энэн тухай хэлээ һэн. Тезд албанай ба процессуальна журам хэр зэргээр сахилгаһаа, хүдэлмэрилэгшэдэй һэшхэлнээ дулдыдадаг асуудалнууд бии. Гэмтэ ябадалнууд тухай дохёонуудые хэрэгсээдэггүй, тэдэнние нюужа, тоо бүридхэлдэ абадаггүй олон тоото ушарнууд тухай хэлэгдэнэ. Түрүүшын хахад жэл соо прокурорнууд урдань бүридхэлдэ абтаагүй 26 мянга гаран гэмтэ ябадалнуудые элирүүлжэ, бүридхэлдэ абаһан, мүн хүүли буса тогтоолнуудые болюулха, хэрэгүүдые зогсоохо тухай 28 мянга шахуу тогтоолнуудые, тиихэдэ хэрэгүүдые буруу гэжэ зогсооһон тухай 32 мянган тогтоолнуудые абаһан байна. Түрүүшын хахад жэлдэ прокурорнуудай тогтоолнууд болон зууршалганнуудаар хүүли эбдэһэнэй түлөө дотоодын хэрэгүүдэй зургаануудай 15 мянга гаран хүдэлмэрилэгшэд журамай талаар хэһээгдэнэн, 200 гаран хүн уголовно харюусалгада хабаадуулагдаһан байгаа. Заримдаа прокурорнууд жэжэ асуудалнуудаар хүдэлмэрилэгшэдые шухала хэрэгһээнь һаатуулна гэжэ В. В. Бакатинай хэлэһые сүм зубшоохэ аргагүйб. Журам һулараа гэжэ мэдэнэт, дүй дүршэл харуулна, хүнүүдшье хэлэнэ. Олохои дохёонуудта харюуннуудай үгтэдэгүй, хэрэгтэй хэмжээнүүдэй абтадаггүй байнаниинь эгээл аюултай. Прокурорнуудшье, мүрдэлгын аппарадшье эмхидхэлэй хүдэлмэринн талаар жэшээ заримдаа харуулдаггүй. Илангаяа эдилгэ абаһан тухай орёо хэрэгүүдые мүрдэхэ үедэ нобшорхо ушарнууд үсөөн бэшэ. Гэмтэ ябадал дахин дахин хэгшэдые дан үнгэрмөөр тэсэдэг байна. Эмхидхэгдэдэг гэмтэ ябадалтай тэмсэхэ талаар хуулиин зургаануудай үүргые дэшэлүүлхэ тааруу зуб арга боломжонуд бии гэжэ этигэнэб. Үнгэрһэн хахад жэл соо эдилгэ абаһанай түлөө гэмнэгдэгшэдэй оройдоол 44 процентнь эрхэ сүлөөгөө хаһагдаһан байна. Энэ ушар барималтые гүнэгыгөөр шэнжэлжэ үзэхэ хэрэгтэй. Иимэ жэшээ хэруулнуу. Туркменин ССР-эй Марыда совхозой директор 115 мянган түхэригэй эдилгэ абаһан, хулгай хэһэн аад, условноор гурбан жэл абана. Нүхэдүүд, хорото гэмтэ ябадал хэһэнэй түлөө хэһээлтын нэмэлтэ хэмжэнүүдые хэрэглэхэ гуримые горитойгоор хубилгаха ёһотойбди гэжэ һананаб. Эдилгэ абаһанай түлөө сүүдлэгдэһэн хүнүүдэй табанай изгэ хубинь лэ тодорхой тушаалнуудые эзэлхэ эрхэнэ хаһагдаг байна. Харин эдилгэ үгэһэнэй түлөө — 8 процентнь, харин хонжоо наймаа хэһэнэй түлөө бүришье бага процентнь нимэ эрхэнэ хаһагдана.

Нүхэдүүд, социально-экономическа һалбарида гэмтэ ябадалай хэгэдэг болоод байхада, прокуророй хиналтын уялганууд шэнэлэгдэхэ зэргэтэй. Зеери, арендэ, социалис предприяти, финансоваа реформе тухай хуулинуудай хэрэглэгдэжэ эхилһэн түрүүшын үдэрнүүдһээ эхилжэ, прокуратурын зургаануud тэдэнние нариваар сахилгада эдэбхитэйгээр туһалха зэргэтэй гэжэ бидэ тоолонобди. Энэ зорилгоор манай аппарадуудай байгуулга шэнэлэгдэнэ, штадуудтань экономическа шэглэлэй мэргэжэлтэд нэмэжэ оруулагдана. Энэ талаар прокуратурые дэмжэһэнэйнь түлөө правительствада баярые хүргэнэбди. Хиналтын гол шэглэлнууд: экономико, социальна һалбари, эрхэтэдэй эрхэнүүд болон хуулита еша туһые хамгаалгатай сэхэ холбоотой үргэн олон асуудалнууд тодорхойлогдонхой. Прокуратура тухай хуулиин шэнэ проект бэлдэгдэнхэй.

Эмхидхэгдадэг гэмтэ ябадалтай тэмсэл шангадхаха талаар хэрэг ябуулгануудай программа зохёогдоод, бэелүүлэгдэнэ. Тэрэ республикануудта, областнуудта хүргэгдэнхэй. Түбэй газарнуудта ба нютагуудта мүрдэлгын тускай бүлэгүүд байгуулагдаа һэн. СССР-эй МВД-гэй болон КГБ-гэй зохихо подразделениүүдтэй саг үргэлжын холбоо барисаан бэелүүлэгдэдэг. Прокуратурада энэ хүдэлмэрие СССР-эй генеральна прокуророй орлогшо толгойлдог гэзэ. Транспорт дээрэ, нефтин болон газай комплексдо, барилгада болон гадаадын экономическа ажал ябуулгын талаар үзэгдэдэг үнгэрһэн хэтэрүү ба гэмтэ ябадалнуудай асуудалнууд прокуратурын коллеги дээрэ тусгаар хэрагдажа үзэгдее һэн. Эдэ асуудалнуудаар шидхэбэринүүд абтаад, уголовно хэрэгүүд мүрдэгдэжэ байнхай. Гэбэшье манай хүдэлмэридэшье зарим асуудалнууд тобойжо гарана. Харин оронуудһаа эдэ хоолой зүйлнүүдые, хэрэглэлэй зэ бараа, техниз худалдажа абахын тула ехэ валютна мүнгэ зеери хэбаарилагдадаг гэжэ мэдэжэ, Гэбэшье, нүхэдүүд, эндэ дутуу дукдануud олон. Хэрэглэлэй зэ бараа андалдажа абахын тула хүсэлдүүлэгдэшэгүй түүхэй эд ба стратегическэ нөөсэнүүд үригдэнэ, валютна мүнгэ зеери хулгайлагдана. Заримдаа эдилгэ абажа, гүрэндэ хохидол оруулхаар хэлсэнүүд баталагдадаг байна. Хуулита мэдээнүүдэй ёһоор, орондомнай жэл бүри 40 миллион түхэригэй муу шанартай эд бараан гадаадын ороннуудһаа асаргадана. Нэгэ миллиард шахуу түхэригэй нимэ муу һайн юумэн сугларанхай.

Прокуратура нимэ муухай баримтануud тушаа Гадаадын экономическа холбоо барисаанай министерствэдэ зууршалга хээ һэн. Коллеги дээрэнь манай хабаадалгатайгаар энэ асуудал хаража үзэгдее һэн. Гэбэшье хамтын предприятинуудай тоогой олошоржо (харин мүнөө тэрэнэй тоо 1100 гаран болонхой), бүхы дээрээ гадаадын экономическа холбоо барисаанай үргэдэжэ байхада тэдэнние хуулиин ёһоор гуримшуулгые эрид хубилгаха хэрэгтэй, гүрэнэй зүгһее хиналта һуладуулжа болохогүй. Албан зургаанай нормонуудай орондо гадаадын худалдаа наймаан ба гадаадын экономическа холбоо барисаан тухай хуули баталан абтаха зэргэтэй гэжэ бидэ һананабди.

Нүхэдүүд, үшөө нэгэ һанамжа бии. Һүүдэр талын экономикодо ба материальна үндэһэ һүүрида гэмтэ ябадалай эмхидхэгдэжэ байхада обществын һула табигдашаһан, тодхор татадаг хүнүүд энээнэй хүсэн болоно. Гансахан нёдондо жэлдэ гэмтэ ябадал хэгшэдэй дунда 180 мянга шахуу хүнүүдынь хаанашье ажаладаггүй, һурадаггүй байгаа. Урда тээнь сүүдлүүлэгдэнэн хүнүүдэй 40 шахуу процентнь дахин гэмтэ ябадал хээ. Иимэ хүнүүд ехэнхидээ гэмтэ ябадлнуудые эмхидхэдэг байна.

Олониитын нүлөөгэй хэмжээнүүдые хэрэглэнэн дээрэһээ манай орондо жэл бүри 800—900 мянга шахуу хүн уголовно харюусалгаһаа сүлөөлэгдэнэ. Эдэ хүнүүдэй диилэнхи олонхинь ямаршье хиналтада байдаггүй гэжэ сэхэ хэлэхэ хэрэгтэй. Гэмтэ ябадал сараха тухай хуули хэрэгтэй. Тэрээн соо эдэ асуудалнуудые шидхэхэ талаар нютагай Советүүдэй, профсоюзуудай, ажалша коллективүүдэй, хуули хамгаалха зургааануудай ба ниитын эмхидэлнүүдэй үүрэг ба һуури тодорхойлогдохо зэргэтэй. Энэмнай илангаяа залуушуулда хабаатай. Бухы гэмтэ ябадалнуудай гурбанай хоёр хубиинь залуу хүнүүд хэнэ бшуу. Үнгэрһэн жэлдэ горитойхон болоһон үхибүүд 200 мянган гэмтэ ябадал хээ. Нютагай Советүүдые, дотоодын хэрэгүүдэй зургааануудые, хуулиин наһанда хүрөөдүй үхибүүдэй хэрэгүүдэй талаар комиссинууд болон инспекциинуудые шэнээр эмхидхэхэ хэрэгтэй гэжэ һананабди. Юуб гэбэл, тэдэнэй ажал ябуулга ёһын тэдыдэ шэнжэтэй байдаг. Районно шатада 60 хүрэтэр иимэ элдэб зургааануud тоологлодог аад, хуули эбдэхэ ябадалнуудэй хахадһаа ехэнхинь эдэ зургааануудай анхаралда абтаагүй байха юм.

Мүнөө үедэ ажахын хүтэлбэрилэгшэдэй ажалһаань зайсуулжа байһан хуулиин нэһа гүйсөөдүй залуушуулые ажалда оруулха тухай асуудалые хуулиин ёһоор шидхэхэ тухай асуудал бидэ дахин табинабди.

Нүхэд депутадууд, иимэ асуудалда таанадай анхаралые хандуулха гээ һэм. Һүүлэй жэл хахад соо гэмтэ ябадалнуудһаа уламжалан, 80 мянга шахуу хүн ами наһаяа алдаһан байна. 140 мянга шахуу хүн гэмэлтэнэн, шархатаһан байгаа. Иимэ ехэ ба тон аягүй тоонуудые хэлэжэ, таанадай һанаае зобоохо гэнэ бэшэб. Энэ асуудалые нүгөө талаһаань табиха һанаатайб. Хэдэн арбаад мянган инвалидууд, үншэн үхибүүд, хуби заяагүй хүнүүд эдэ тоонуудай саана байна бшуу. Хулгайлха, дээрмэдэхэ, тонохо, ойлгажа юумыень абаха ябадэлһаа нэгэ миллионһоо дээшэ хүн хохидоо.

Хохидоһон ба тэдэнэй дүтынь хүнүүдые ойлгожо болохо. Гэмтэ ябадалнуудһаа хэгдэнэн материальна гарзые тооложо һураһан аад, сэдьхэл бодолой талаар хэгдэдэг хохидолые ойлгожо һураагүйбди гэжэ хэлэхэ зэргэтэйб. Эрхэтэдэй ами наһые, эдүүр энхые, нэрэ хүндые, зөөрие хамгаалха Конституцыяр хараалагдаһан эрхэнүүдые хангаха тухай хэлэгдэнэ. Гэмтэ ябадалнуудһаа хэгдэдэг гарзе хохидолдо тон ондоогоор хандадаг болохо хэрэгтэй. Хуули ёһото гүрэн соо гэмтэ ябадалнууд'аа хохидогшодто үзүүлэгдэнэн материальна ба сэдьхэл бодолой хохидолые хүсэлдүүлхэ талаар хуулиин ондоо харюу байха зэргэтэй. Гансашье юристнүүд бэшэ, мүн социологууд, бусад эрдэм ухаанай болон гүрэнэй зургааануудай түлөөлэгшэд тэрээн дээрэ хүдэлхэ ёһотой. Хуули ёһото гүрэн соо гэмтэ ябадал мэтын орёо асуудалаар хэн юүнэй түлөө харюусахаб гэжэ нариваар тодорхойлогдохо зэргэтэй. Хүгжэлтэ түгэс бухы дэлхэй дээрэ прокурорнуудай, судьянерай, полициин байхадашье, энэ участок правительствын хиналта доро байдаг гээшэ. Тиин энэнь дэмы бэшэ, юуб гэбэл, засагай зургаан болохо правительство эмхидхэлэй, кадрнуудай, талаар, бусад хэрэгтэй арга боломжонуудтай ха юм. Харин манай ороной правительство хэдэн арбаад жэл соо эдэ асуудалнуудые шидхэлгэдэ оролсоогүй. Энэ хэрэгтэ хандасые хубилгаха хэрэгтэй. Хэрбээ правительствын анхарал оролдолго гаргадаг болоо һаань, эдэ асуудалнууд социально-экономическа хүгжэлтын түсэбүүдэй таһаршагүй хубинь болохо, материальна ба кадрнуудай талаар хэнгадаха бшуу. Харин гол шухалань гэхэдэ, министерствэнүүд эдэ асуудалнуудые ондоогоор ойлгодог ба тэдээндэ ондоогоор хандадаг болохо. «ССР Союзай Министрнүүдэй Советэй эрхэ түлөөлэлгэнүүд тухай» Конституцийн 131-дэхи статьяда энэмнай таараха байна. Энэ шэглэлээр нютагай Советүүдэй үүргые дээшэлүүлхэ хэрэгтэй.

Эдсаг ба хуули тухай үшөө нэгэ шухала асуудал бии гэжэ тоолоноб. Гэмтэ ябадалай үргэджэ байхада хуулиин хэмжээ һуури дээрэ хуули хэмжаалха ба совет зургааануудай хэрэг ябуулгануудые шалгожа үзэхэ гээшэ тон шухала. Хэрбээ урдань хуули хамгаалха зургааануудай олохон хүдэлмэрилэгшэд дээрэһээ эзэхиралта хүлеэгээд байдаг байгаа һаа, мүнөө засаг бариншэд ехирдана гэжэ харана. Тэдэнэр нимэ байдалда дадажа эхилнэ, харин эзэрмэнийнь албанайнгаа үялгануудые дүүргэнэгүй. Зарим регионуудта нацинуud хоорондын хэрилсаануудай һүжэрхэдэ, түбэй зургааануудай шидхэбэринүүдые зорюута дүүргэнгүй, амаарлагдажа, хуулиин гуримда нюуса далдагүйгөөр эзрин эсэргүүсэжэ байхада, иимэрхүү ябадалнууд үзэгдэнэ. Хаагдаһан хүнүүдые сүлөөлхын тула Хуули хамгаалха зургааануудай албан тушаалай бэйрэнуудта добтолхо, бүдүүлигээр хашаха ушарнуud олошороо. Ниитын журамай һуларные, забастовконуудые, нацинууд хоорондын хёмороо зуришэлдөөнүүдые гэмтэ ябадал үүдхэдэг хүсэнүүд хэрэглэдэг байна.

Засагай гүйсэдхэхы ба хуулиин зургааануудай зарим түлөөлэгшэдэй трибунануud дээрэһээ хуули сахихые үреэлдаг аад, хүшэр хүндэ эрхэ байдалда хуули сахиха талаар жэшээ харуулдаггүй байнаниинь хаалгламаар. Харин иимэ байдалыень хубилаан шэнэдхэлгэдэ эсэргүү балмад хүсэнүүд һамбаашаана бшуу.

Гэмтэ ябадалай гансал һандаргахы хүсые бэшэ, мүн совет прокуратура бүридүүлхэ зуураа, Ленинэй һэргылдэг байһан нютагай шэнжэтэй хуулиин айхабтар ехэ хохидолые мэдэрхэ үялгатайбди.

Олон ондоо һанамжануудай сэхэ хэлэгдэдэг болоод байхадаа хуули, хуули сахилга хадаа манай граждан обещствые нэгэдүүлэн һайжаруулжа шадаха, һайжаруулха зэргэтэй арга онһоһон болоно гэжэ ойлгохо хэрэгтэй.

Хүндэтэ нүхэд депутадууд! Генеральна прокурор һэн туда хуулиин байдалай түлөө прокуратурын зургааануудта ямар ехэ харюусалга тохогдоноб гэжэ би сүм ойлгоноб.

Хуули горитойгоор эбдэхэ ушарнууд прокуратурадашье үзэгдэдэг. Хэрэгүүдые мүрдэхэдөө нобшорхо баримтануud тухай, үндэһэ баримтагүйгөөр барижа һуулгаха тухай, мүн ондоо алдуу эндүүнүүд тухай хэлэгдэнэ. Хуули эбдэһэн иимэ ябадалнуудай түлөө гансахан нёдондо жэлдэ 500 гаран прокуратурын хүдэлмэрилэгшэд хэһээгдэнэн байха юм.

Гэмтэ ябадалтай тэмсэл үргэдхэжэ байхадамнай, хуули сахиха асуудалнууд онсо удха шанартай болоно. Хардалга гүрдэлгэ шангадхаха, баадхалгын нүлөөтэй хэмжэнүүдые үргэнөөр хэрэглэхэ гэһэн зубшэл зэабаринуud һайн юумэндэ хүргэхэгүй. Уголовно этэгээдүүдтэй тэмсэл шангадхаһабди гэһэн шалтаг баряад, хуулиин хатуу хэмжээндэ табигдаагүй хуули хамгаалха зургааануудай засагаа хэтэрүүлдэг, хүнэй эрхэ сүлөө будүүлигээр эбдэдэг байһан ушарнууд үнн холын түүхэдэ ба һаяын үнгэрһэн жэлнүүдтэ олон байгаа Прокуратура хуули сахиха хараа шугам үсэдөөр бэелүүлнэ. Тобшолон хэлэбэл, Узбекистанда болон ороной бусад зарим регионуудта уголоано хэрэгүүдые мүрдэлгэдэ хэгдэһэн алдуу эндүүнүүдһээ горитой тобшололнуудые хэжэ байнхай. Сүүдүүдэй хэһэн алдуунуудые зэһалгада прокурорнуудай оруулһан хубитэ хараа байса дээшэлнэ. Байгша оной гачсал түрүүшын хахадта прокурорнуудай буруушаалтаар хуули буса 15 мянга гаран хэнээлтэнүүд болюулагдаһан, хубилгагдаһан байна. Ветерануудай орондо ерэ'эн шэнэ кадрнуud арад зондоо, мэргэжэлдээ үнэн сэхэ байһанаа батадхэна. Прокурорско хиналтын ба хуулиин шэнэ хэмжээндэ гараһыень бидэ энээнтэй холбоноб. Хубилган шэнэдхэлгын үедэ кадрнуудай хүдэлмэридэшье заһабаринуud оруулагдана. Прокуратурын зургааануudай мэргэжэлтэдые бэлдэхэ гуримые шэнэр хэржа үзее һэмди. Мүрдэлгын хүдэлмэрилэгшэдэй мэргэжэл дээшэлүүлхэ Ленинградай институтда эмхидхэгдэнэн гэмтэ ябадалтай тэмсэхэ асуудалнуудаар 1200 мүрдэгшэд жэл бүри шэнэ бэлэдхэл гарадаг болоохонь. Кадрова бусад олон асуудалнуудшье шидхэгдэнэ. Материальна эрхэ байдалыень һайжаруулха тухай арадай депутэдуудай болон правительствын гаргаһан анхарал оролдолые прокуратурын хүдэлмэрилэгшэд бэлэн баясхалантайгаар хүлеэн абаа гээшэ. Арбан жэл соо түрүүшынхээ манай штадуудта багаханшье һаа, бодото нэмэлтэ хэгдээ. Мөнда 4,5 мянган районууд, тон олон хото городууд тоологдодог гээшэ. Харин айхабтар ехэ орон соомнай бухыдее прокуратурын 35 мянган хүдэлмэрилэгшэд, тэрэ тоодо 9 мянган мүрдэгшэд тоологдодог. Хэрбээ обществын түгэд тэгшэ баялиг болгон хуулиие батадхаха, хуули ёһото гүрэн зүбөөр байгуулха гээ һаемнай, нүхэдүүд, мүнөөнэй эрдэм мэдэсээр, хэрэгэлнүүдээр хангагданхай, бүеэ худалдадаггүй, гансал хуулида мэдэлтэй мэргэжэлтэд манда хэрэгтэй. Прокурорско ажал ябуулгые шүүмжэлхы ёһоор сэгнэнэ, Арадай депутадуудай съезд энэ асуудалда анхаралаа хандуулха бээ гэжэ найданабди.

Съезд дээрэ гэмтэ ябадалай ба хуулиин асуудалнуудые зүбшэн хэлсэһэн барималые хуули ёһото гүрэн бүридхэхэ зэмаар дээдын засагай хэһэн шэнэ алхам мүн гэжэ манай кадрнууд тооложо. Прокуратурын нэрээр арадай депутадуудай хэһэн шүүмжэлэл, зүбшэл заабаринуудые эндэ үдэр бүри дуулажа байгааб. Эдэ бүгэдэ, мүн Съездын шидхэбэринүүд орон дотор прокурорско хиналтые нарижуулан һайжаруулха шэнэ түлхиэ болохо гэжэ бидэ тоолонобди.

НАТО-гай ШЭНЭЗОРИЛГОНУУД

Брюссель хотодо НАТО-гай советэй сессиг һаахан үнгэрэгдэбэ. Энэ хуралдаанай үедэ һүүлшын неделинүүдэй туршада Европодо болоһон хубилалтануудай, Мальтын эрье шадар үнгэрэгдэнэн дээдэ тушаалтадай совет-американ уулзалгын дүнгүүдэй сэрэгэйхидтэ нүлөө ехээр үзүүлжэ байһаниинь гэршэлэгдэбэ. Эдэ үйлэ хэрэгүүд хадаа сэрэгэй бүлэглэлнүүдэй урдань баримталдаг хараа шэглэлнүүдые дахин дахин хаража үзэхые баадхана бшуу.

СССР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министр Э. А. Шеварднадзиин НАТО-гай генеральна секретарь Манфред Вернертэй уулзаха болоһые Брюссельдэ үнгэрэгдэнэн сессидэ хабаадагшад һонирхолтойгоор хүлеэн абаһан байна. Тиин энэ уулзалга һаяхан үнгэрэгдее. Энэ ушар болобол сэрэгэй хоёр бүлэглэлэй хооронд бэе бэедээ дайсан ёһоор хандалгүе һуларуужа байһанэй гэршэ мүн.

Тус сессиин урдахана Баруун Берлиндэ США-гай гүрэнэй секретарь Джеймс Бейкер үгэ хэлэхэдээ, Хойто Атлантическа сэрэгэй бүлэглэлэй шэнэ үүргэ ба зорилгонууд тухай онсолһон байха юм. Тиихэдээ һүүлэй үедэ Советскэ Союз бодото байдалһаа үндэһэлэн гадаадын политика ябуулна, НАТО ба Варшавскэ Договорой бүлэглэл саашадаа политическэ нэгэдэл болгогдохо, харин сэрэгэй талань бурууладаха ёһотой гэһэн совет хүтэлбэрилэгшын дурадхалые дэмжэжэ байһанаа США-гай гадаадын политика ябуулдаг зургаанние толгойлогшо мэдүүлбэ. НАТО гэшэ баруун ба зүүн оронуудай хоорондохи харилсаануудые үргэдхэхэ талаар асуудалнуудые баруун оронуудай түлөөлэгшэдэй хоорондоо зубшэдэг, бэелүүлдэг, хинадаг хуралдаан болохо зэргэтэй гэжэ Дж. Бейкер тоолоно. Европо түбэдэ бүү зэбсэгүүдые хинаха ба бэе бэедээ этигэхэ талаар хэмжэнүүдые бэелүүлгын НАТО-гай тускай орган бии болгохые США-гай гүрэнэй секретарь дурадхаба. Баруун ба зүүн гүрэнүүдэй хоорондохи зуришэлдөөнүүдэй һуларха тума сэрэгэй хоёр бүлэглэл нютагай зуришэлдөөнүүдые сараха, ракетнэ, ядерна, химическэ ба бактериологическа буу зэбсэгүүдые хороохо талаар харилсаануудаа үргэдхэхэ зэргэтэй гэжэ Дж. Бейкер тоолоно.

Гэбэшье сэрэгэй бүлэглэлнүүдэй үүргэ ба зорилгонууд тухай хэлэхэдэ, США-гай гүрэнэй секретарь бухы талыень һайнаар тодорхойлжо шадабагүй. Гадна дотоодын политическэ ба экономическа асуудалнууд ные Советскэ Союз яажа шидхэхэ ёһо-

5 гэжэ зубшэлшье үгэхэнее тэр мүн лэ шадахагүй байба. Ти тэрэнэй Баруун Берлиндэ хэл А-дэ ба НАТО-да политическэ бодото баримталжа эхилһэнинее бэ.

роподо болоһон хубила харавда аажа НАТО-гай үүрг онууд тухай Бейкерэй оруулна алые тус сэрэгэй бүлэглэлэй х гшэд түрүүшын үедэ хүйтэшэгее н байна. НАТО-гай генеральна Манфред Бернер бүлэглэлэй сс н нээхэдээ, сэрэгэй хүсэ шадаль үн дэмжэжэ байха ёһотойбди гэ һэн байха юм.

Үзэшье шэнжэлэгшэдэй анхан О-гай советэй сессиин түгэсхэлд документ татаба. Эндэ зүүн орг зүгһее сэрэгэй аюул тохёолдуу, үнэн заналта үсөөрһэн байна. — нгее политическэ үүргые дүүрг анхарха юм,— гэзэ коммюник хэлэгдэнэ.

ТО-гай советэй тус сессиин он юун бэ гэхэдэ, энэ удаа Бару до тодхогдоһон американ ядерн дые шэнэлхэ тухай асуудалаар гэ бүляалдаан болоогүй юм. нэ асуудалаар США ба Велико дото байдалда түшэглэн, гадаад а ябуулха бээ гэһэн найдал т

О-да ородог гүрэнүүдэй гад эй министрнүүд Европые нэгэд пис гүрэнүүдтэ болоһо байн ганууд тушаа асуудалнуудта а андуулһан байна.

ссельдэ болоһон үгэ булаал буу зэбсэг хинаха асуудал онс рлээ юм. Европо түбидэ сэрэг ые ба юрын буу зэбсэгүүдые х хай хэлсээн баталагдаха бээ ңдажа байһан тухай коммюни тлэгдэнэ. Добтолхы стратегичес үүдые хороохо талаар хэлсэ г түргэдхэхэ гэһэн Советскэ С БА-гай эрмэлзэлые министрнүү и Мүн 1990 ондо Венэ хотодо балэй сэрэгэй доктрина тухай д семинар үнгэрэгхэ гэһэн шид рэдэнэр дэмжэбэд.

Виталий ЧУКС
Владимир БОГА
(ТА

Уласхооронды ШЭНЖЭЛЭ

ОЛОНОЙ АНХААЛ ТАТАҺААР

Дэлхэй дээрэ боложо байһан хубилалтануудта нүлөөлһэн үйлэ хэрэгүүд байгша ондо хээзэ хээзээнэйхиһээ олон байгаа. Гэбэшье дээдэ тушаалтадай Мальтын эрье шадар үнгэрэгдэнэн совет-американ уулзалга хадаа 1989 оной тон шухала түгэсхэлэй үйлэ хэрэгүүдэй нэгэниинь болобо гэхэдэ, алдуу хэгдэхэгүй ха. М. С. Горбачев ба Дж. Буш хоёрой үгэ андалдаан онсо удха шанартай. Үнгэржэ байһан энэ жэл совет гадаадын политикын түүхэдэ «Европын жэл» гээд нэрлэгдэхэнь дамжаггүй. Лондондо ба Бонндо, Парижда ба Хельсинкидэ, Римдэ ба Ватиканда үнгэрэгдэһэн дээдэ тушаалтадай хоёрэлдөөнүүд совет хүтэлбэрилгын дипломатиин талаар тон эдэбхитэй ба йнь ыень гэршэлбэ.

Эдэ уулзалганууд тушаа олондо мэдээ сэһэн журналистнуудай тоодо оролсоһон тула совет делегациие олониитын түлөөлэгшэд, политическэ ажал ябуулагшад, хэблэл, хото городуудэй хүн зон тон халуунаар, анхарал ехэтэйгээр угтадаг байгаа гэжэ хэлэхэ хүсэлэнтэйб. Эдэ бухыдее манай орондо боложо байһан хубилалтануудые харин гүрэнэйхидэй хүндэлжэ, дэмжэжэ байһыень гэршэлнэ бшуу. Советскэ Союзда хэгдэжэ байһан хубилган шэнэдхэлгэ хадаа дэлхэй дээрэ, нэн түрүүн Европодо ехэ нүлөө үзүүлнэ. Хубилган шэнэдхэлгэ болбол уласхооронды удха шанартай юм гэһэн мэдэрэл мүнөө үедэ мандажа байна гээд М. С. Горбачев КПСС-эй һүүлшын Пленум дээрэ тэмдэглээ һэн.

Энэ мэдэрэлэй үрэ дүнгүүдыень мүнөө тодоржо эхилэнхэй: Баруун Европын худалдаа наймаа эрхилэгшэдэтэй алишье таладань туһатай экономическа харилсаануud үргэдхэгдэнэ. Жишээлхэдэ, байгша оной ноябрь һарын һүүлээр совет хүтэлбэрилэгшын албэнай хэрэгээр Италии ошоходо, хоёр гүрэнэй хоорондо 2000 он хүрэхээр худалдаа наймаа, экономическа харилсаануудые үргэдхэхэ талаар хэлсээнүүд баталагдаа болэй. СССР-эй Минавтосельхозмэш ба ФИАТ фирмэ хоёрой хоорондо хүнгэн автомобильнуудые гаргаха хамтын предприяти Елабуга хотодо бариха тухай хэлсээндэ гар табигдаа юм. Гадна хубсаһа угааха порошок Италиһаа худалдагдажа абтаха болонхой. Баруун Европын гүрэнүүдтэй харилсаануудай үргэдэжэ байһые Англида, ФРГ-дэ, Францида баталагдаһан хэдэн арбаад хэлсээнүүдые дурдан баталжа болохо байна. Худалдаа наймаа талаар СССР Финлянди хоёрой хоо хи харилсаануud ямаа хүгжөөгдэнэ даа. Гэбэшье Хельсинки хотодо үнэ дэһэн дээдэ тушаалтадай уулзалгын гадаадын экономическа шэнэ түхэлэ рилсаануудые үргэдхэхэ талаар хөөрэ болоһон байна. Тиигэжэ харилсаан тон үргэнөөр ябуулагдаха газарну нэрлэгдээ юм. Эндэ Ленинград ш регион, Прибалтика, Кольско хахад оролсоно.

Байгша ондо хани харилсаа үргэ дэ үшөө нэгэ шэнэ шэглэл нэмээгдэ дэ хүн зондо туһатай зүйлнүүдые г талаар сэрэгэй промышленностиин приятинуудые хэрэглэхэ тушаа хэлэ Иимэ хэлсээнүүд Италиин правительс баталагдаа юм. Энэнь бүү зэбсэг х болоод бусад уласхооронды ас нуудаар СССР-эй ба Баруун Европы рэнүүдэй хооронд үгэе ойлголсоде ложо байһые гэршэлнэ бшуу. Тиимэһээ ветскэ Союз ерэхэ жэлдэ бүхэвропы нэ уулзалга үнгэрэгхэ үүсхэл гаргаа Урдань энэ уулзалые 1992 ондо үн сэ гээд харазлагдаһан байгаа бшуу. инки—2» гэжэ нэршэһэн энэ үүсх үүн Европын зарим гүрэнүүдтэ һа жа байнхай.

Бүү зэбсэг хуряаха, шахардуу бай раха талаар СССР ба США-гай онс тэй, мүн харюусалгатай байнаниин сотой. Тиимэһээ мүнөө үедэ М ье шадар үнгэрэгдэнэн уулзалгын хэблэл, политическэ ажал ябуул со анхарал хандуулһаар. Энэ уулз п дүнгынь гэхэдэ, «хүйтэн дайнай р үүн жэлнүүдэй үнгэрые г уу.

— Мальтын эрье шадар үнгэрэг гэалгын үедэ туйлгдаһан хэлсэ ЛА ба СССР-тэ мүнгэ зоориег нэн т идхэгдэхэ хэрэгүүдтэ һомолхо арг ажо саашадаа олгохо бээ. Сэрэгэй дые хороходо олдоһон мүнгэ э ветскэ Союз эдэ хоолой продук е ехээр үйлэдбэрилгэдэ, гэр бай ымышленностиин хүгжөөлгэдэ, б гаалгада, эрдэм һуралсал хүгже гашалха юм,— гээд «Вашингтон этэ бэшэнэ.

СОЦ РАДА

НАТО-гай ШЭНЭЗОРИЛГОНУУД

Брюссель хотодо НАТО-гай советэй сессиг һаахан үнгэрэгдэбэ. Энэ хуралдаанай үедэ һүүлшын неделинүүдэй туршада Европодо болоһон хубилалтануудай, Мальтын эрье шадар үнгэрэгдэнэн дээдэ тушаалтадай совет-американ уулзалгын дүнгүүдэй сэрэгэйхидтэ нүлөө ехээр үзүүлжэ байһаниинь гэршэлэгдэбэ. Эдэ үйлэ хэрэгүүд хадаа сэрэгэй бүлэглэлнүүдэй урдань баримталдаг хараа шэглэлнүүдые дахин дахин хаража үзэхые баадхана бшуу.

СССР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министр Э. А. Шеварднадзиин НАТО-гай генеральна секретарь Манфред Вернертэй уулзаха болоһые Брюссельдэ үнгэрэгдэнэн сессидэ хабаадагшад һонирхолтойгоор хүлеэн абаһан байна. Тиин энэ уулзалга һаяхан үнгэрэгдее. Энэ ушар болобол сэрэгэй хоёр бүлэглэлэй хооронд бэе бэедээ дайсан ёһоор хандалгүе һуларуужа байһанэй гэршэ мүн.

Тус сессиин урдахана Баруун Берлиндэ США-гай гүрэнэй секретарь Джеймс Бейкер үгэ хэлэхэдээ, Хойто Атлантическа сэрэгэй бүлэглэлэй шэнэ үүргэ ба зорилгонууд тухай онсолһон байха юм. Тиихэдээ һүүлэй үедэ Советскэ Союз бодото байдалһаа үндэһэлэн гадаадын политика ябуулна, НАТО ба Варшавскэ Договорой бүлэглэл саашадаа политическэ нэгэдэл болгогдохо, харин сэрэгэй талань бурууладаха ёһотой гэһэн совет хүтэлбэрилэгшын дурадхалые дэмжэжэ байһанаа США-гай гадаадын политика ябуулдаг зургаанние толгойлогшо мэдүүлбэ. НАТО гэшэ баруун ба зүүн оронуудай хоорондохи харилсаануудые үргэдхэхэ талаар асуудалнуудые баруун оронуудай түлөөлэгшэдэй хоорондоо зубшэдэг, бэелүүлдэг, хинадаг хуралдаан болохо эзэргэтэй гэжэ Дж. Бейкер тоолоно. Европо түбидэ бүү зэбсэгүүдые хинаха ба бэе бэедээ этигэхэ талаар хэмжэнүүдые бэелүүлгын НАТО-гай тускай орган бии болгохые США-гай гүрэнэй секретарь дурадхаба. Баруун ба зүүн гүрэнүүдэй хоорондохи зуришэлдөөнүүдэй һуларха тума сэрэгэй хоёр бүлэглэл нютагай зуришэлдөөнүүдые сараха, ракетнэ, ядерна, химическэ ба бактериологическа буу зэбсэгүүдые хороохо талаар харилсаануудаа үргэдхэхэ зэргэтэй гэжэ Дж. Бейкер тоолоно.

Гэбэшье сэрэгэй бүлэглэлнүүдэй үүргэ ба зорилгонууд тухай хэлэхэдэ, США-гай гүрэнэй секретарь бухы талыень һайнаар тодорхойлжо шадабагүй. Гадна дотоодын политическэ ба экономическа асуудалнуудые Советскэ Союз яажа шидхэхэ ёһо-

Спорт — Спорт — Спорт

НАҺАТАЙШУУЛАЙ МҮРЫСӨӨН

Ветерануудай дунда столой теннисээр үнгэрэгдэдэг арбадахи заншалта мүрысөөн боложо, 40 гаран хүн хабаадаһан байгаа.

Теннис наадан юугээрээ онсо илгаатайб гэхэдэ, али бухы наһанай хүнүүд спортын энэ зүйлые эрхилэх аргатай байна. Энэ мүрысөөндэ илалта түйлаһан М. Н. Ербановай н